

Il Risorgimento*

Ο μεταμορφισμός

Ο μεταμορφισμός σαν μια από τις ιστορικές μορφές αυτού που ήδη γράφτηκε για την «επανάσταση-παλινόρθωση» ή «παθητική επανάσταση», σχετικά με το προτσές δημιουργίας του σύγχρονου Κράτους στην Ιταλία. Ο μεταμορφισμός σαν «πραγματικό ιστορικό ντοκουμέντο» της πραγματικής φυσιογνωμίας των κομμάτων που παρουσιάζονταν σαν εξτρεμιστικά την περίοδο της στρατιωτικής δράσης (Κόμμα της Δράσης). Δύο περίοδοι του μεταμορφισμού: 1) Από το '60 στο '900 «μοριακός» μεταμορφισμός, δηλαδή οι ξεχωριστές πολιτικές προσωπικότητες που μετά από διεργασίες των δημοκρατικών κομμάτων της αντιπολίτευσης εντάσσονται μεμονωμένα στην συντηρητική-μετριοπαθή «πολιτική τάξη» (που χαρακτηριστικό σημείο ήταν η αντίθεσή της σε κάθε παρέμβαση των λαϊκών μαζών στην ζωή του Κράτους, σε κάθε οργανική μορφή που αντικαθιστά την σκληρή δικτατορική «κυριαρχία» με μια «ηγemonία» 2) από το '900 και μετά μεταμορφισμός ολόκληρων εξτρεμιστικών ομάδων που περνούν στον μετριοπαθή χώρο (το πρώτο γεγονός είναι η δημιουργία του εθνικιστικού κόμματος, από πρώην συνδικαλιστικές και αναρχικές ομάδες, που κορυφώνεται στον λυβικό πόλεμο τον πρώτο καιρό και στον παρεμβατισμό αργότερα). Ανάμεσα στις δύο περιόδους πρέπει να τοποθετηθεί μια ενδιάμεση περίοδος - 1890-'900 -κατά την οποία μία μάζα διανοουμένων περνά στα κόμματα της αριστεράς, τα λεγόμενα σοσιαλιστικά, αλλά στην πραγματικότητα καθαρά δημοκρατικά. Ο Γουλιέλμο Φερέρο στη μπροσουρά *Αντίδραση* (Τορίνο, Roux edit, 1895) παρουσιάζει την κίνηση των ιταλών διανοουμένων της δεκαετίας του ενενήντα ως εξής (το απόσπασμα το μεταφέρω από το βιβλίο του Τζ. Μόσκα *Στοιχεία πολιτικής επιστήμης*, 2η εκδ., 1923): «Υπάρχει πάντα κάποιος αριθμός ατόμων που έχουν την ανάγκη να αφοσιωθούν σε κάτι που δεν είναι άμεσο, δεν είναι προσωπικό αλλά μακρινό, στους οποίους ο κύκλος της απασχόλησής τους, της επιστήμης, της τέχνης, δεν αρκεί για να εξαντλήσει την όλη ενεργητικότητα του πνεύματος. Τι τους απέμενε στην Ιταλία, εάν όχι η σοσιαλι-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Προδημοσίευση από τον 7ο τόμο των έργων του Γκράμσι, που πρόκειται να κυκλοφορήσει με τίτλο Il Risorgimento από τις εκδόσεις «Στοχαστής» σε μετάφραση Γιώργου Μαχαίρα.

στική ιδέα; Ερχόταν από μακριά, γεγονός που γοήτευε πάντα, ήταν αρκετά σύνθετη και αρκετά θολή, τουλάχιστον σε μερικά σημεία της για να ικανοποιήσει τις τόσο διαφορετικές ηθικές ανάγκες των πολλών προσήλυτων. Από την μία μεριά έφερνε ένα πνεύμα γεμάτο αδελφότητα και διεθνισμό, που ανταποκρίνεται σε μια σύγχρονη πραγματική ανάγκη, από την άλλη χαρακτηριζόταν από μια επιστημονική μέθοδο η οποία καθιστούσε τα πνεύματα που είχαν διαπαιδαγωγηθεί στις πειραματικές σχολές. Με αυτό το δεδομένο, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός νέων εντάχθηκε σ' ένα κόμμα όπου τουλάχιστον, και αν ακόμα κινδύνευες να συναντήσεις κάποιον κακομοίρη που βγήκε από την φυλακή ή κανέναν φουκαρά *repris de justice*, δεν υπήρχε περίπτωση να συναντήσεις κανένα σαλταδόρο, κανέναν κερδοσκοπό της πολιτικής, κανένα πατριδοκάπηλο, κανένα μέλος εκείνης της συμμορίας των ασυνείδητων και ξεδιάντροπων τυχοδιωκτών, οι οποίοι, αφού έφτιαξαν την Ιταλία, την καταβρόχισαν. Και η πιο επιφανειακή παρατήρηση δείχνει αμέσως ότι στην Ιταλία δεν υπάρχουν σχεδόν πουθενά οι οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες για την δημιουργία ενός αληθινού και μεγάλου σοσιαλιστικού κόμματος. Πέρα απ' αυτό, ένα σοσιαλιστικό κόμμα λογικά θα έπρεπε να βρει τη βάση της στρατολογίας του στις τάξεις των εργαζομένων και όχι στην αστική τάξη, όπως συνέβη στην Ιταλία. Τώρα εάν ένα σοσιαλιστικό κόμμα αναπτύσσεται στην Ιταλία σε μη ευνοϊκές συνθήκες και κατά ένα τρόπο τόσο ανορθόδοξο, συμβαίνει γιατί ανταποκρινόταν αν μη τι άλλο σε μια ηθική ανάγκη ενός τμήματος της νεολαίας, που ήταν αηδιασμένο από την τόση διαφθορά, χυδαιότητα και αθλιότητα, που θα πήγαινε και με τον διάβολο ακόμα προκειμένου να ξεφύγει από τα παλιά κόμματα που ήταν σαπισμένα μέχρι το κόκαλο.

Ένα αξιοερευνήτο σημείο είναι ο ρόλος που έπαιξε η Γερουσία σαν πρόσφορο έδαφος για τον «μοριακό» μεταμορφισμό. Ο Φεράρι, παρά τον ομοσπονδιακό ρεπουμπλικανισμό του, κλπ, μπαίνει στη Γερουσία και με τον ίδιο τρόπο πολλοί άλλοι μέχρι το 1914. Ας θυμηθούμε τις κωμικές δηλώσεις του γερουσιαστή Πουλέ, που μπήκε στη Γερουσία μαζί με τον Τζερόλαμο Γκάτι και άλλους λεπτολόγους.

Μεθοδικά κριτήρια

Η ιστορική ενότητα των αρχουσών τάξεων πραγματοποιήθηκε μέσα στο Κράτος και η ιστορία τους είναι ουσιαστικά η ιστορία των Κρατών και ομάδων Κρατών. Αλλά δεν πρέπει να πιστεύει κανείς ότι αυτή η ενότητα είναι καθαρά νομικού και πολιτικού χαρακτήρα μολονότι και αυτή η μορφή ενότητας έχει την σημασία της και όχι μόνο τυπικά: η βασική ιστορική ενότητα, στη συγκεκριμένη της μορφή, είναι το αποτέλεσμα των οργανικών σχέσεων ανάμεσα στο Κράτος ή την κοινωνία των πολιτικών και την «κοινωνία των πολιτών». Οι κατώτερες τάξεις, εξ ορισμού, δεν είναι ενωμένες και δεν μπορούν να ενοποιηθούν μέχρις ότου μπορέσουν να γίνουν «Κράτος»: η ιστορία τους, επομένως, είναι συνυφασμένη με εκείνη της κοινωνίας των πολιτών, είναι μια «αποδιαρθρωμένη» και ασυνεχής λειτουργία της ιστορίας της κοινωνίας των πολιτών και, κατά συνέπεια της ιστορίας των Κρατών ή των ομάδων Κρατών. Πρέπει επομένως να μελετηθούν: 1) Η αντικειμενική διαμόρφωση των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, σύμφωνα με την ανάπτυξη και τις αλλαγές που συντελούνται στον χώρο της οικονομικής παραγωγής, την ποσοτική τους εξέλιξη και την προέλευσή τους σαν προϋπάρχουσες κοινωνικές ομάδες, από τις οποίες διατηρούν για ένα ορισμένο διάστημα την νοοτροπία, την ιδεολογία και τους στόχους. 2) Η δραστήρια ή παθητική σύνδεσή τους με τα κυρίαρχα πολιτικά σχήματα, οι προσπάθειες επιρροής στα προγράμματα αυτών των σχημάτων για να επιβάλουν δικές τους διεκδικήσεις, καθώς και τις συνέπειες που αυτές οι προσπάθειες έχουν στο να

καθορίσουν διαδικασίες αποσύνθεσης και ανανέωσης ή μετεξέλιξης. 3) Την δημιουργία νέων κομμάτων των κυρίαρχων ομάδων για την διατήρηση της συναίνεσης και του ελέγχου των κατώτερων ομάδων. 4) Τους σχηματισμούς των ιδίων των κατώτερων ομάδων για διεκδικήσεις περιορισμένου και μερικού χαρακτήρα. 5) Τους νέους σχηματισμούς που εξασφαλίζουν την αυτονομία των κατώτερων ομάδων, αλλά μέσα στα παλιά πλαίσια. 6) Τους σχηματισμούς που εξασφαλίζουν την πλήρη αυτονομία, κλπ.

Ο κατάλογος αυτών των φάσεων μπορεί να γίνει πιο ακριβής με τις ενδιάμεσες φάσεις ή τους συνδυασμούς περισσότερων φάσεων. Ο ιστορικός πρέπει να παρατηρήσει και να αιτιολογήσει την εξέλιξη προς την πλήρη αυτονομία, από τις πιο πρωτόγονες φάσεις, πρέπει να σημειώσει κάθε εκδήλωση του σορελιανού «πνεύματος απόσχισης». Γι' αυτό και η ιστορία των κομμάτων των κατώτερων ομάδων είναι πολυσύνθετη, στο βαθμό που πρέπει να συμπεριλαμβάνει όλες τις συνέπειες της κομματικής δράσης, σ' όλο τον χώρο των κατώτερων ομάδων. Πρέπει να συμπεριλαμβάνει και την στάση των κυρίαρχων ομάδων και τις συνέπειες της δράσης τους πάνω στις κατώτερες ομάδες και τα κόμματα που είναι πιο αποτελεσματική, αφού υποστηρίζονται από το κράτος. Μεταξύ των κατώτερων ομάδων μία θα ασκήσει ή θα προσπαθήσει να ασκήσει μια κάποια ηγεμονία μέσα από ένα κόμμα και αυτό πρέπει να προσδιοριστεί μελετώντας την εξέλιξη και όλων των άλλων κομμάτων στο βαθμό που περιέχουν στοιχεία της ηγεμονικής ομάδας ή των άλλων κατώτερων ομάδων που υφίστανται αυτή την ηγεμονία. Πολλοί κανόνες της ιστορικής έρευνας μπορούν να προκύψουν από την εξέταση των ιταλικών ανανεωτικών δυνάμεων που ηγήθηκαν του εθνικού Ριζορξισμού: αυτές οι δυνάμεις πήραν την εξουσία, ενοποιήθηκαν μέσα στο σύγχρονο ιταλικό Κράτος, παλεύοντας εναντίον άλλων συγκεκριμένων δυνάμεων και βοηθούμενες από συγκεκριμένους υποστηρικτές ή συμμάχους. Για να γίνουν Κράτος έπρεπε να υποταχθούν ή να εξαφανίσουν κάποιες δυνάμεις και να αναζητήσουν ενεργή ή παθητική συναίνεση με κάποιες άλλες. Η μελέτη της εξέλιξης αυτών των ανανεωτικών δυνάμεων από κατώτερες ομάδες σε κυρίαρχες και ηγετικές πρέπει επομένως να ερευνηθεί και να επισημάνει τις φάσεις μέσα από τις οποίες αυτές απέκτησαν αυτονομία απέναντι σε εχθρούς που έπρεπε να κτυπήσουν και την σύνδεση με τις ομάδες που τις βοήθησαν ενεργά ή παθητικά, στο βαθμό που όλη αυτή η διαδικασία ήταν αναγκαία ιστορικά για την ενοποίησή τους σε Κράτος. Ο βαθμός της ιστορικο-πολιτικής συνειδησης που είχαν βαθμιαία φθάσει αυτές οι ανανεωτικές δυνάμεις στις διάφορες φάσεις, μετριέται ακριβώς με αυτά τα δύο σταθμά και όχι μόνο με εκείνο της απομάκρυνσης από δυνάμεις που υπήρξαν κυρίαρχες. Συνήθως ανατρέχουμε μόνο σ' αυτό το κριτήριο με αποτέλεσμα να έχουμε μια μονόπλευρη εκδοχή της ιστορίας ή άλλοτε να μην καταλαβαίνουμε τίποτα, όπως στην περίπτωση της ιστορίας της χερσονήσου από την εποχή των Κοινοτήτων και μετά. Η ιταλική αστική τάξη δεν κατόρθωσε να ενώσει γύρω της τον λαό και αυτό υπήρξε η αιτία της ήττας της και των διακοπών της εξέλιξής της. Και στο Ριζορξισμό επίσης ένας τέτοιος στενόμυαλος εγωισμός εμπόδισε μια γρήγορη και τολμηρή επανάσταση σαν τη γαλλική. Να ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα και οι αιτίες των πιο σοβαρών δυσκολιών να γραφτεί η ιστορία των κατώτερων κοινωνικών ομάδων και επομένως η (παρελθούσα) ιστορία θεθαίως των Κρατών.

Βολонταρισμός και κοινωνικές μάζες

Σε μια σειρά ζητημάτων ως προς τη σύνθεση της παρελθούσης ιστορίας και ως προς την ιστορικο-πολιτική ανάλυση του παρόντος, δεν λαμβάνεται υπόψη το εξής στοιχείο: ότι πρέπει δηλαδή να διαχωρίζονται και να εκτιμούνται διαφορετικά η δράση και οι

οργανώσεις των εθελοντών από τη δράση και τις οργανώσεις των ομοιογενών κοινωνικών μπλοκ (είναι σαφές ότι εθελοντή δεν πρέπει να εννοούμε την *élite* όταν αυτή είναι οργανική έκφραση της κοινωνικής μάζας αλλά τον εθελοντή που είναι αποκομμένος από την μάζα με δική του προσωπική επιλογή και συχνά σε αντίθεση με τη μάζα ή αδιάφορος γι' αυτήν). Αυτό το στοιχείο είναι σημαντικό κυρίως για την Ιταλία: 1) για την απολιτικοποίηση, και την παραδοσιακή παθητικότητα των μεγάλων λαϊκών μαζών, που σαν φυσική αντίδραση έχουν μια σχετική ευκολία στη «στρατολόγηση εθελοντών», 2) για την σύνθεση της ιταλικής κοινωνίας, ένα στοιχείο της οποίας είναι η ολέθρια μάζα από αγρότες αστούς ή μικρομεσαίους – αγρότες από όπου διαμορφώνονται πολλοί ανήσυχοι διανοούμενοι και εύκολοι συνεπώς «εθελοντές» για κάθε πρωτοβουλία, ακόμα και την πιο παράδοξη, που να είναι ελαφρά ανατρεπτική (από τα δεξιά ή τ' αριστερά), 3) την μάζα των μισθωτών αγροτών και των *Lumpenproletariat*, που γραφικά στην Ιταλία ονομάζεται η τάξη των «πεθαμένων από την πείνα». Αναλύοντας τα ιταλικά πολιτικά κόμματα μπορούμε να δούμε ότι αυτά υπήρξαν πάντα κόμματα «εθελοντών» περιθωριακών κατά κάποιο τρόπο και ποτέ ή σχεδόν ποτέ ομοιογενών κοινωνικών μπλοκ. Μια εξαίρεση υπήρξε η ιστορική δεξιά του Καβούρ και κατά συνέπεια η διαρκής και οργανική υπεροχή της στο λεγόμενο Κόμμα της Δράσης του Ματσίνι και του Γκαριμπάλντι το οποίο υπήρξε το πρότυπο όλων των μεταγενέστερων ιταλικών «μαζικών» κομμάτων, που στην πραγματικότητα όμως δεν ήταν έτσι (δεν οργάνωναν δηλαδή ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες), ήταν τσιγγάνικες κατασκηνώσεις και νομάδες της πολιτικής. Μια ανάλυση τέτοιου είδους μπορεί να βρεθεί μόνο (ανακριθής και πλαδαρή και μόνο από μία «στατιστικο-κοινωνιολογική» οπτική γωνία) στο βιβλίο του Roberto Michels *Προλεταριάτο και αστική τάξη*.

Η θέση του Gottlieb¹ ήταν ακριβώς η ίδια με εκείνη του Κόμματος της Δράσης, θέση νομάδα δηλαδή και τσιγγάνου: το συνδικαλιστικό ενδιαφέρον ήταν πολύ επιφανειακό και επιπέδου πολεμικής, ούτε οργανικό, ούτε συστηματικό και συνεπές, ούτε με κατεύθυνση την κοινωνική ομοιγένεια, αλλά πατερναλιστικό και φορμαλιστικό.

Μακιαβέλι-Βολонταρισμός και γκαριμπαλντισμός

Πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός: άλλο ο βολонταρισμός ή γκαριμπαλντισμός που θεωρητικοποιεί τον εαυτό του σαν οργανικό σχήμα ιστορικο-πολιτικής δράσης και αυτοεκθειάζεται με φράσεις που δεν είναι τίποτε άλλο από μία μεταφορά του τρόπου έκφρασης του υπερανθρώπου σ' ένα σύνολο «υπερανθρώπων» (εκθείαση των δραστήριων μειονοτήτων σαν τέτοιες κλπ) και άλλο ο βολонταρισμός ή γκαριμπαλντισμός νοούμενος σαν την αρχική στιγμή μιας οργανικής περιόδου προετοιμασίας και ανάπτυξης, όπου η συμμετοχή του οργανικού συνόλου σαν κοινωνικό μπλοκ, γίνεται με ολοκληρωμένο τρόπο. Οι «πρωτοπορίες» χωρίς στρατό υποστήριξης, οι «τολμηροί» χωρίς πεζικό και πυροβολικό, είναι και αυτά μεταφορές του τρόπου έκφρασης ενός ρητορικού ηρωισμού. Δεν μπορούν μ' αυτόν τον τρόπο οι πρωτοπορίες και οι τολμηροί να παίξουν έναν ιδιαίτερο ρόλο σε σύνθετους και συγκροτημένους οργανισμούς. Έτσι υπάρχουν μόνο στην αντίληψη των *élites*, των διανοουμένων χωρίς μάζες και καθόλου στους διανοούμενους που αισθάνονται οργανικά δεμένοι με μια εθνικο-λαϊκή μάζα. Στην πραγματικότητα, πρέπει ν' αγωνιζόμαστε εναντίον αυτού του εκφυλισμού των ψεύτικων ηρωισμών και της ψευτο-αριστοκρατίας, ενθαρρύνοντας τον σχηματισμό ομοιογενών και συμπαγών κοινω-

1. Cottlieb: Αμαντέο Μπορντίγκα.

νικών μπλοκ, που εκφράζουν μια ομάδα διανοουμένων, τολμηρών, μια δική τους πρωτοπορία, που δρουν καταλυτικά στο μπλοκ αυτό για να το αναπτύξουν και όχι μόνο για να διαιωνίζουν την τσιγγάνικη κυριαρχία τους. Η παριζιάνικη *bohème* του ρομαντισμού κινήθηκε κι αυτή στις πνευματικές καταβολές πολλών σημερινών τρόπων σκέψης, που φαίνεται όμως να χλευάζουν οι σημερινοί *bohémiens*.

Μετάφραση: Γιώργος Μαχαίρας

Παρελθόν και Παρόν*

Για την αλήθεια ή για το να λέμε την αλήθεια στην πολιτική

Είναι πολύ διαδομένη η γνώμη σε μερικούς κύκλους (και αυτό το άπλωμα είναι ένα σημάδι της πολιτικής και πολιτιστικής δομής αυτών των κύκλων) ότι είναι ουσιαστικό στην πολιτική τέχνη το ψέμα, η ικανότητα να κρύβουμε πονηρά τις πραγματικές μας γνώμες, τους αληθινούς μας στόχους για τους οποίους παλεύουμε, η ικανότητα να κάνουμε τους άλλους να πιστεύουν το αντίθετο απ' αυτό που πραγματικά θέλουμε κ.λ.π. κ.λ.π. Η γνώμη αυτή είναι τόσο ριζωμένη και διάχυτη ώστε, για να πούμε την αλήθεια, δεν γίνεται πιστευτή. Οι Ιταλοί γενικά θεωρούνται στο εξωτερικό σαν μαέστροι στην τέχνη της προποίησης και της υποκρισίας κ.λ.π. Ας θυμηθούμε το Εβραϊκό ανέκδοτο: «πού πας; – Ρωτά ο Ισαάκ τον Βενιαμίν – στην Κρακοβία – απαντά ο Βενιαμίν. – Πονηρός που είσαι! Εσύ λες πως πας στην Κρακοβία γιατί εγώ πιστεύω αντίθετα ότι πας στο Λεμπέργκ¹ αλλά εγώ γνωρίζω κάλλιστα ότι πας στην Κρακοβία: τι χρειάζεται λοιπόν να ψεύδεσαι;» Στην πολιτική θα μπορεί κανείς να μιλήσει για επιφύλαξη, όχι για κοροϊδία με την ταπεινή έννοια που πολλοί σκέφτονται: το να λέμε την αλήθεια στη μαζική πολιτική είναι οπωσδήποτε μια πολιτική αναγκαιότητα.

Τα βελανίδια και η βελανιδιά

Η σημερινή γενιά έχει μια παράξενη μορφή αυτοσυνείδησης και ασκεί στον εαυτό της μια παράξενη μορφή αυτοκριτικής. Έχει τη συνείδηση ότι είναι μια γενιά μεταβατι-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

¹ Όλα τα κείμενα που δημοσιεύονται στο Ανθολόγιο αυτό είναι παρμένα από τις αντίστοιχες εκδόσεις του Γκράμσι που κυκλοφορούν στα ελληνικά. Για περ. λεπτομέρειες βλέπε την Βιβλιογραφία Αντόνιο Γκράμσι στο άρθρο Οι εκδόσεις του Γκράμσι στα ελληνικά.

κή, ή ακόμα καλύτερα, πιστεύει για τον εαυτό της ότι είναι κάτι σαν μια έγκυος γυναίκα: Νομίζει ότι είναι έτοιμη να γεννήσει και περιμένει να γεννήσει ένα μεγάλο παιδί. Διαβάζουμε συχνά ότι «βρισκόμαστε εν αναμονή ενός Χριστόφορου Κολόμβου που θα ανακαλύψει μια καινούργια Αμερική της τέχνης, του πολιτισμού, της ηθικής». Διαβάζουμε επίσης ότι ζούμε σε μια προδαντική εποχή: περιμένουμε τον καινούργιο Δάντη που θα συνθέσει ρωμαλέα το παλιό και το καινούργιο και θα δώσει στο καινούργιο τη ζωτική ώθηση. Αυτός ο τρόπος σκέψης, ο οποίος ανατρέχει σε μυθικές εικόνες παρμένες από την ιστορική εξέλιξη του παρελθόντος, είναι από τους πιο παράξενους και ενδιαφέροντες για την κατανόηση του παρόντος, της κενότητάς του, της ηθικής και πνευματικής αργίας. Πρόκειται για μια μορφή της «σύνθεσης του μετά» από τις πιο εκπληκτικές. Στην πραγματικότητα με όλες τις διακηρύξεις σπιριτουαλιστικής και βολонταριστικής, ιστορικιστικής και διαλεκτικής πίστης, κ.λ.π., η σκέψη που κυριαρχεί είναι εκείνη του χυδαίου εξελικτισμού, του φαταλιστικού και θετικιστικού. Το ζήτημα θα μπορούσε να μπει έτσι: κάθε «βελανίδι» μπορεί να σκέφτεται ότι θα γίνει βελανιδιά. Εάν τα βελανίδια είχαν ιδεολογία, αυτή θα ήταν ακριβώς να αισθάνονται ότι «εγκυμονούν» βελανιδιές. Αλλά στην πραγματικότητα, τα 999% των βελανιδιών χρησιμεύουν για το φαγητό των χοίρων, και το πολύ, συμβάλλουν στην παρασκευή λουκάνικων και μορταδέλλας.

Αυτοί που κατασκευάζουν σοφίτες

Μια γενιά μπορεί να κριθεί με την ίδια κρίση που αυτή κάνει για την προηγούμενη γενιά, μια ιστορική περίοδος με τον ίδιο τρόπο θεώρησης της περιόδου η οποία προηγήθηκε απ' αυτήν. Μια γενιά που μειώνει την προηγούμενη γενιά, που δεν καταφέρνει να δει τα επιτεύγματά της και την αναγκαία σημασία της, δε μπορεί παρά να είναι πενιχρή και χωρίς εμπιστοσύνη στον εαυτό της, έστω και αν κομπάζει παράφορα για το μεγαλείο της. Είναι η συνηθισμένη σχέση ανάμεσα στο μεγάλο άνθρωπο και τον καμαριέρη. Ερμηνεύεις για να φανείς και να διακριθείς: Μια γενιά ζωηρή και ισχυρή, που ετοιμάζεται να εργαστεί και να επιβεβαιωθεί, τείνει αντίθετα να υπερεκτιμήσει την προηγούμενη γενιά γιατί η ενέργειά της της δίνει τη σιγουριά ότι θα πάει ακόμα πιο μπροστά: απλώς το να φυτοζωεί είναι ήδη ξεπέραςμα εκείνου που εικονίζεται σαν πεθαμένο.

Αποδοκιμάζει κανείς το παρελθόν για να μην υπολογίσει το καθήκον του παρόντος. Πώς θα ήταν πιο εύκολα τα πράγματα εάν οι γεννιότεροι είχαν ήδη κάμει το έργο των γιων; Στην υποτίμηση του παρελθόντος ενυπάρχει μια δικαιολογία για την μηδαμινότητα του παρόντος: Ποιος ξέρει τι θα είχαμε κάμει εμείς εάν οι πατεράδες μας είχαν κάμει αυτό και το άλλο..., αλλά δεν το έκαναν και, έτσι, δεν κάναμε κι εμείς τίποτα περισσότερο. Μια σοφίτα πάνω σ' ένα ισόγειο είναι λιγότερο σοφίτα απ' εκείνη του δέκατου πατώματος ή του εικοστού; Μια γενιά που ξέρει να κάνει μόνο σοφίτες παραπονείται που οι προγενέστεροι δεν είχαν κτίσει παλάτια των δέκα ή 30 ορόφων. Λέτε ότι είσαστε ικανοί να χτίζετε μητροπόλεις, αλλά δεν είσαστε ικανοί παρά να χτίζετε σοφίτες: διαφορά με το Μανιφέστο, που εξαίρει το μεγαλείο της ετοιμοθάνατης τάξης.

Η ιστορία των 45 ούγγρων ιππέων

Ο Έκτωρ Τσικόττι κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Τζιολιτίτι, της προ του 1914, υπενθύμιζε συχνά ένα επεισόδιο του τριακονταετή πολέμου: φαίνεται ότι 45 Ούγγροι

ιππείς είχαν στρατοπεδεύσει στην Φλάνδρα και επειδή ο πληθυσμός ήταν άοπλος και διεφθαρμένος απ' το μακροχρόνιο πόλεμο, κατάφεραν να διοικούν τυραννικά τη χώρα για άλλους έξι μήνες. Στην πραγματικότητα σε κάθε περίπτωση είναι δυνατό να παρουσιαστούν «45 Ούγγροι ιππείς» εκεί όπου δεν υπάρχει ένα προστατευτικό σύστημα των άοπλων πληθυσμών, των διασκορπισμένων, που περιορίζονται στην εργασία για την επιβίωση, κι έτσι δεν έχουν την ετοιμότητα, σε κάθε στιγμή, να αναχαιτίσουν τους επιδρομείς, τις εισβολές, τις λεηλασίες, τους αιφνιδιασμούς που εκτελούνται με κάποιο πνεύμα συστήματος και με ένα ελάχιστο «στρατηγικής» πρόβλεψης. Εν τούτοις σχεδόν σ' όλους φαίνεται αδύνατον ότι μια κατάσταση όπως αυτή των «45 Ούγγρων ιππέων» μπορεί ποτέ να επαληθεύσει: και σ' αυτή τη «δυσπιστία» πρέπει να δούμε μια απόδειξη πολιτικής αφέλειας. Στοιχεία της τέτοιας «δυσπιστίας» είναι ειδικά μια σειρά «φετιχισμών» ή δόλων και κατά πρώτο λόγο μεταξύ άλλων εκείνο του «λαού» που πάντα φρικιά και είναι γενναιόφρων έναντι των τυράννων και των καταπιέσεων. Αλλά μήπως αναλογικά, είναι πιο πολλοί οι Εγγλέζοι στην Ινδία απ' ό,τι ήταν οι Ούγγροι στην Φλάνδρα; και ακόμα: οι Εγγλέζοι έχουν τους οπαδούς τους ανάμεσα στους Ινδούς, εκείνους που όχι μονάχα έχουν πάντα τη μεγαλύτερη δύναμη, αλλά επίσης είναι συνειδητοί και γνωρίζουν κ.λ.π. Δεν καταλαβαίνουν, ότι σε κάθε πολιτική κατάσταση το ενεργητικό τμήμα είναι πάντα μια μειοψηφία και η οποία όταν ακολουθείται από τους πολλούς αν δεν οργανώνει σταθερά αυτή την ακολουθία, διασκορπίζεται με οποιαδήποτε πρόσφορη ευκαιρία της αντίπαλης μειοψηφίας και ολόκληρος ο μηχανισμός καταστρέφεται και στη θέση του σχηματίζεται ένας καινούργιος στον οποίο τα παλιά πλήθη δεν υπολογίζονται καθόλου και δεν μπορούν πια να κινηθούν και να δράσουν. Αυτό που ονομαζόταν «μάζα» κονιορτοποιείται σε τόσα άτομα χωρίς θέληση και προσανατολισμό και διαμορφώνεται μια καινούργια «μάζα», έστω και κατώτερη σε όγκο από την πρώτη, αλλά πιο συμπαγής και ανθεκτική, η οποία αναλαβαίνει να εμποδίσει την πρωτογενή μάζα να μεταρρυθμιστεί και να γίνει αποτελεσματική. Ωστόσο πολλοί συνεχίζουν να επικαλούνται αυτό το φάντασμα του παρελθόντος, το φαντάζονται πάντα να υπάρχει, πάντα να φρικιά κ.λ.π. Έτσι ο Ματσίνι φανταζόταν πάντα την Ιταλία του '48 σαν μια οντότητα διαρκή που θα χρειαζόταν μόνο να οδηγηθεί με κάποιο τέχνασμα, για να επανέλθει στο προσκήνιο. Το λάθος επίσης συνδέεται με την απουσία «πειραματισμού». Ο ρεαλιστής πολιτικός, που γνωρίζει τη δυσκολία της οργάνωσης μιας συλλογικής θέλησης, δε φτάνει να πιστεύει εύκολα ότι αυτή μετασχηματίζεται μηχανικά όταν έχει διαλυθεί. Ο ιδεολόγος, ο οποίος όπως ο κούκος έβαλε τα αυγά σε μια φωλιά ήδη έτοιμη και που δε γνωρίζει να φτιάχνει φωλιές, σκέφτεται ότι οι συλλογικές θελήσεις είναι ένα δεδομένο νατουραλιστικού χαρακτήρα, που γεννιούνται και αναπτύσσονται από αιτίες σύμφωνες με τα πράγματα κ.λ.π.

Μια ουσιαστικής πλευρά της δομής της χώρας είναι η σημασία που έχει η γραφειοκρατία στη σύνθεσή της. Πόσοι είναι οι υπάλληλοι της κρατικής και τοπικής διοίκησης; πρέπει να δούμε το βιβλίο του δόκτορα Ρενάτους Παθέντα, «Γραφειοκρατία, διοικητικά διατάγματα και φασισμός», 1928, εκδ. Treves. Αυτός επανέρχεται στην κρίση ενός «λαμπρού οικονομολόγου» ο οποίος 17 χρόνια πριν, δηλαδή όταν ο πληθυσμός ήταν 35 εκατομμύρια υπολόγιζε ότι «εκείνοι που συντηρούνται σαν δημόσιοι υπάλληλοι κυμαίνονται σε δύο εκατομμύρια πρόσωπα». Φαίνεται ότι σ' αυτούς δεν υπολογίστηκαν οι υπάλληλοι των τοπικών κοινοτήτων, ενώ φαίνεται ότι υπολογίστηκαν οι απασχολούμενοι στους σιδηροδρόμους και στις μονοπωλιακές βιομηχανίες οι οποίοι δεν μπορούν να θεωρηθούν σαν διοικητικοί υπάλληλοι, αλλά πρέπει να κριθούν ξεχωριστά γιατί καλά ή άσχημα παράγουν αγαθά που μπορούν να ελεγχθούν και τα οποία λόγω των βιομηχανικών αναγκών προορίζονται να ελέγχονται με ακρίβεια. Η σύγκριση ανάμεσα στα διάφορα κράτη μπορεί να γίνει για τους κεντρικούς διοικητικούς και τοπικούς υπαλλήλους και για το τμήμα του

ισοζυγίου που καταναλώνουν καθώς επίσης και για το τμήμα του πληθυσμού που αντιπροσωπεύουν και όχι για τους απασχολούμενους στις βιομηχανίες και στις κρατικοποιημένες υπηρεσίες, που δεν είναι όμοιες και ομοιογενείς από κράτος σε κράτος. Για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να περιληφθούν ανάμεσα στους κρατικούς υπαλλήλους οι δάσκαλοι των σχολείων, που πρέπει να εξεταστούν χωριστά κ.λ.π. Χρειάζεται να απομονώσουμε και να αντιμετωπίσουμε εκείνα τα στοιχεία της κρατικής και τοπικής απασχόλησης που υπάρχουν σε κάθε σύγχρονο κράτος και στο πιο «φιλελεύθερο» ακόμα, και να μελετήσουμε ξεχωριστά όλες τις άλλες μορφές απασχόλησης κ.λ.π.

Αισιοδοξία και απαισιοδοξία

Πρέπει να παρατηρήσουμε πως, πολύ συχνά, η αισιοδοξία δεν είναι τίποτ' άλλο παρά ένας τρόπος να υπερασπίζεται κανένας την τεμπελιά του, την ανευθυνότητά του, τη θέλησή του να μην κάνει τίποτα. Είναι επίσης μια μορφή μοιρολατρίας και μηχανιστικής αντίληψης. Υπολογίζει κανείς πάνω σε παράγοντες έξω από τη θέλησή του και τη δραστηριότητά του, τους εξυψώνει, φαίνεται πως φλέγεται από ιερό ενθουσιασμό. Και ο ενθουσιασμός δεν είναι παρά η εξωτερική λατρεία των φετίχ. Απαραίτητη η αντίδραση που πρέπει να έχει σαν αφετηρία τη λογική. Ο μόνος δικαιολογημένος ενθουσιασμός είναι εκείνος που συνοδεύει την ικανή θέληση, την ικανή δράση, την πλούσια εφευρετικότητα σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες που μεταβάλλουν την υπάρχουσα πραγματικότητα.

Κινέζικη γλώσσα

Εάν ζητήσουμε από τον Tizio¹ που δεν έχει μελετήσει ποτέ τα κινέζικα και γνωρίζει καλά μόνο τη διάλεκτο της επαρχίας του να μεταφράσει ένα κινέζικο κείμενο, αυτός πολύ λογικά θα απορήσει, θα πέρει την ερώτηση στ' αστεία και, εάν επιμείνουμε, θα πιστέψει ότι τον κοροϊδεύουμε, θα προσβληθεί και θα οργισθεί. Εν τούτοις, ο ίδιος ο Tizio, χωρίς καν να παρακινηθεί, θα πιστεύει ότι δικαιούται να μιλάει για μια σειρά ζητήματα τα οποία γνωρίζει όσο και τα κινέζικα, για τα οποία αγνοεί την τεχνική ορολογία, την ιστορική θέση, την σύνδεσή τους με τ' άλλα ζητήματα, καμιά φορά και τα ίδια τα θεμελιώδη διακριτικά τους στοιχεία. Για τα κινέζικα τουλάχιστο γνωρίζει ότι είναι μια γλώσσα ενός ορισμένου λαού που κατοικεί σ' ένα καθορισμένο σημείο της υδρογείου: για κείνα τα ζητήματα αγνοεί την τοπογραφία των ιδεών και τα όρια που την προσδιορίζουν.

Στο δεύτερο τόμο των *Απομνημονευμάτων* του (γαλλική έκδ. σελ. 233) ο W. Steed διηγείται πως στις 30 Οκτώβρη 1918 ο δόκτορ Κραμάρ, αρχηγός του κόμματος των νέων - Τσέχων, που φυλακίστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο στην Αυστρία, συναντήθηκε στην Γενεύη με τον Μπένες. Οι δυο τους κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια για να «συνεννοηθούν». Από το 1915 ο Μπένες είχε ζήσει και εργαστεί στις χώρες της ANTANT και είχε αφομοιώσει τον τρόπο σκέψης τους, ενώ ο Κραμάρ παραμένοντας στην Αυστρία, είχε δεχτεί το μεγαλύτερο μέρος των εντυπώσεών του για τον πόλεμο μέσα από την Γερμανική Αυστριακή κουλτούρα και προπαγάνδα. «Σιγά - σιγά όσο διαρκούσε η συνομιλία ο Μπένες καταλάβαινε τι χάσμα υπήρχε στον τρόπο που έβλεπαν τον πόλεμο των συμμάχων και

1. Tizio: Τάδε.

[illegible]

Μπορεί να υπάρξει πολιτική, δηλ. ιστορία στην πράξη, χωρίς φιλοδοξίες; Η «φιλοδοξία» έχει πάρει μια σημασία άσχημη και αξιοκαταφρόνητη για δύο βασικούς λόγους: 1) γιατί συγχέεται η φιλοδοξία (η μεγάλη) με τις μικρές φιλοδοξίες; 2) γιατί η φιλοδοξία πολύ συχνά οδηγεί στον πιο ταπεινό καιροσκοπισμό, στην προδοσία των παλαιών αρχών και των παλαιών κοινωνικών σχηματισμών που είχαν δώσει στο φιλόδοξο τους όρους για να περάσει σε υπηρεσία πιο επικερδή και γρήγορης απόδοσης. Κατά βάθος, κι αυτός ο δεύτερος λόγος μπορεί να ενταχθεί στον πρώτο: πρόκειται για μικρές φιλοδοξίες επειδή βιάζονται και δεν θέλουν νάχουν να υπερβικήσουν υπερβολικές δυσκολίες ή πολύ μεγάλες δυσκολίες ή να διατρέχουν πολύ μεγάλους κινδύνους.

Είναι στο χαρακτήρα κάθε αρχηγού να είναι φιλόδοξος, δηλαδή να επιδιώκει μ' όλες του τις δυνάμεις την άσκηση της κρατικής εξουσίας. Ένας μη φιλόδοξος αρχηγός δεν είναι αρχηγός και αποτελεί επικίνδυνο στοιχείο για τους οπαδούς του: αυτός είναι ανίκανος ή δειλός. Ας θυμηθούμε τη διαβεβαίωση του Αρτούρο Βέλλα: «Το κόμμα μας δε θα

γίνει ποτέ κυβερνητικό κόμμα», δηλ. θα είναι πάντα κόμμα της αντιπολίτευσης: αλλά τι σημαίνει να προτίθεται να μένει πάντα στην αντιπολίτευση; Σημαίνει να προετοιμάζει τις χειρότερες συμφορές γιατί, αν το να είσαι στην αντιπολίτευση είναι βολικό για τους αντιπολιτευόμενους, δεν είναι «βολικό» (ανάλογα, φυσικά, με τις αντιπολιτευόμενες δυνάμεις και τη φύση τους) για τους ηγέτες της κυβέρνησης, οι οποίοι σ' ένα ορισμένο σημείο οφείλουν να θέσουν το πρόβλημα της συντριβής και του ξεπαστρέματος της αντιπολίτευσης. Η μεγάλη φιλοδοξία, εκτός του ότι είναι αναγκαία για την πάλη, δεν είναι ούτε αξιοκαταφρόνητη ηθικά: κάθε άλλο: όλα εξαρτώνται από το αν ο φιλόδοξος υψώνεται αφού έχει προκαλέσει γύρω του την ερήμωση, ή αν η ανάδειξή του καθορίζεται συνειδητά από την εξύψωση ενός ολόκληρου κοινωνικού στρώματος και από το αν ο φιλόδοξος βλέπει ακριβώς τη δική του ανύψωση σε στοιχείο της γενικής εξύψωσης.

Συνήθως βλέπουμε την πάλη των μικρών φιλοδοξιών (των εντελώς προσωπικών) κατά της μεγάλης φιλοδοξίας (που είναι ασεχώνιστη από το συλλογικό καλό). Αυτές οι παρατηρήσεις για τη φιλοδοξία, μπορούν και πρέπει να συνδεθούν με άλλες πάνω στη λεγόμενη δημαγωγία. «Δημαγωγία» σημαίνει κάμποσα πράγματα: με τη μειωτική της έννοια σημαίνει να μεταχειρίζεται τις λαϊκές μάζες, τα πάθη τους τα σοφά εξημμένα και τροφδοτημένα, για τους δικούς σου ιδιαίτερους σκοπούς, για τις δικές σου μικροφιλοδοξίες (η κοινοβουλευτική και εκλογική νοοτροπία προσφέρουν έδαφος γι' αυτή την ιδιαίτερη μορφή δημαγωγίας, που κορυφώνεται στον καισαρισμό και θοναπαρτισμό με τα λαϊκιστικά τους καθεστώτα). Αλλά αν ο αρχηγός δε θεωρεί τις ανθρώπινες μάζες σαν εργαλείο, εξυπηρετικό, καλό για να πετύχει τους σκοπούς του και μετά να τις παραπετάξει, αλλά αποβλέπει στην επίτευξη οργανικών πολιτικών σκοπών για τους οποίους οι μάζες αυτές είναι ο απαραίτητος ιστορικός πρωταγωνιστής, αν ο αρχηγός αναπτύσσει «συνταγματικό» εποικοδομητικό έργο, τότε έχουμε μια ανώτερη «δημαγωγία»: οι μάζες δε μπορούν παρά να

Μια φωτογραφία του στα δέκαπέντε του χρόνια.

βοηθηθούν να εξυψωθούν με την ανύψωση μεμονωμένων ατόμων και ολόκληρων «πολιτικών» στρωμάτων. Ο κακός «δημαγωγός» θεωρεί τον εαυτό του σαν αναντικατάστατο, δημιουργεί γύρω του την ερμηία, συστηματικά εκμηδενίζει και εξαλείφει τους πιθανούς ανταγωνιστές του, θέλει να έρχεται κατ' ευθεία σε σχέση με τις μάζες (δημοψήφισμα κ.λ.π., μεγάλη ρητορία, εντυπωσιακές ενέργειες, φαντασμαγορικό χορογραφικό σκηνικό: πρόκειται γιαυτόν που ο Μισέλ αποκάλεσε «χαρισματικό ηγέτη»). Αντίθετα, ο πολιτικός αρχηγός με μεγάλες φιλοδοξίες τείνει να δημιουργήσει ένα ενδιάμεσο στρώμα μεταξύ αυτού και των μαζών, να δημιουργήσει, ικανούς και όμοιους του «ανταγωνιστές» για να ανεβάσει το επίπεδο της ικανότητας των μαζών, να δημιουργήσει «στοιχεία» που θα μπορούν να τον αντικαταστήσουν στην λειτουργία του αρχηγού. Αυτός σκέφτεται σύμφωνα με τα συμφέροντα των μαζών και αυτά απαιτούν να μη διαλυθεί ο μηχανισμός κατάκτησης και κατοχής της εξουσίας εξαιτίας του θανάτου ή της ανημποριάς του ξεχωριστού αρχηγού ξαναρχίζοντας έτσι τη μάζα στο χάος και στην αρχική αδυναμία. Αν είναι αλήθεια πως κάθε κόμμα είναι κόμμα μιας μόνο τάξης, ο αρχηγός πρέπει να στηρίζεται πάνω στην αυτή και να επεξεργάζεται για αυτήν ένα επιτελείο και μια ολόκληρη ιεραρχία: αν ο αρχηγός είναι «χαρισματικός» προέλευσης, οφείλει να απαρνηθεί την προέλευσή του και να εργαστεί για να καταστήσει οργανική τη λειτουργία της καθοδήγησης, οργανική και με τα χαρακτηριστικά της διάρκειας και της συνέχειας.

Πέρασμα από τον πόλεμο ελιγμών (και από την κατά μέτωπο επίθεση) στον πόλεμο θέσεων επίσης και στο πολιτικό πεδίο

Μου φαίνεται ότι αυτό είναι το σημαντικότερο πρόβλημα πολιτικής θεωρίας που έβαλε η μεταπολεμική περίοδος και που είναι το δυσκολότερο να λυθεί σωστά. Αυτό συνδέεται με τα προβλήματα που ανακίνησε ο Μπρονστάιν¹, ο οποίος κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο μπορεί να θεωρηθεί σαν ο πολιτικός θεωρητικός της κατά μέτωπο επίθεσης σε άλλα κράτη. Μπορεί να επιφέρει μονάχα έμμεσα (όχι απευ-
μεσα) μια περίοδο που κάτι τέτοιο μόνο ήττες μπορεί να επιφέρει. Μονάχα έμμεσα (όχι απευ-
μετα) συνδέεται το πέρασμα από την πολιτική επιστήμη με αυτό που έγινε στο στρατιω-
τικό πεδίο, παρόλο που υπάρχει ασφαλώς μια σύνδεση και μάλιστα ουσιαστική. Ο πόλε-
μος θέσεων απαιτεί υπέρμετρες θυσίες από τεράστιες μάζες πληθυσμού. Γι' αυτό είναι
αναγκαία μια πρωτοφανής συγκέντρωση της ηγεμονίας και επομένως μια μορφή διακυβερ-
νησης περισσότερο «επεμβατική» που να αναλαβαίνει πιο ανοιχτά την επίθεση εναντίον
των αντιπάλων και να οργανώνει ακατάπαυστα το «αδύνατο» της εσωτερικής διάλυσης:
έλεγχοι κάθε είδους, πολιτικοί, διοικητικοί, κ.λ.π., ενίσχυση των ηγεμονικών «θέσεων»
της κυρίαρχης ομάδας κ.λ.π. Όλα αυτά δείχνουν ότι έχουμε μπει σε μια αποκορυφωμένη
φάση της πολιτικο-ιστορικής κατάστασης, εφ' όσον στην πολιτική «πόλεμος θέσεων»
σημαίνει, έτσι και κερδίσεις, κερδίζει τελειωτικά. Στην πολιτική δηλ. διατηρείται ο πό-
λεμος των κινήσεων, όσο πρόκειται για την κατάκτηση όχι αποφασιστικών θέσεων και
επομένως δεν κινητοποιούνται όλοι οι πόροι της ηγεμονίας του κράτους· αλλά όταν για
τον ένα ή τον άλλο λόγο οι θέσεις αυτές έχουν χάσει την αξία τους και μόνο οι αποφαι-
στικές έχουν σημασία, τότε περνάμε στον πόλεμο πολιορκίας που είναι πεισματικός, δύ-

1. Μπρονστάϊν: Λέων Τρότσκι.

σκολος και για τον οποίο απαιτούνται εξαιρετικές ικανότητες υπομονής και εφευρετικού πνεύματος. Στην πολιτική η πολιιορκία είναι αμοιβαία, παρά τα φαινόμενα, και το γεγονός και μόνο ότι ο κυρίαρχος πρέπει να κάνει επίδειξη όλων των δυνατοτήτων του δείχνει πόσο υπολογίζει τον αντίπαλο.

Μια αντίσταση που παρατείνεται για πολύ σε μια περικυκλωμένη θέση, φέρνει αυτή καθεαυτή την αποθάρρυνση. Συνεπάγεται θάσανα, κόπους, στέρηση ανάπαυσης, αρρώστειες και τη συνεχή παρουσία όχι πια του έντονου κινδύνου που ατσαλώνει, αλλά του χρόνιου κινδύνου που «καταβάλλει» (Καρλ Μαρξ Ανατολικό ζήτημα άρθρο της 14ης Σεπτέμβρη 1855).

Μετάφραση: Θανάσης Αθανασίου

Τα εργοστασιακά Συμβούλια και το Κράτος της Εργατικής Τάξης

Δυο επαναστάσεις

Κάθε μορφή πολιτικής εξουσίας μπορούμε να την καταλάβουμε και να την δικαιολογήσουμε ιστορικά μονάχα σαν δικαιικό μηχανισμό μιας πραγματικής οικονομικής εξουσίας, μονάχα σαν οργάνωση άμυνας και προϋπόθεση ανάπτυξης ενός ορισμένου καθεστώτος στις σχέσεις της παραγωγής και διανομής των αγαθών. Αυτός ο θεμελιακός (και στοιχειώδης) κανόνας του ιστορικού υλισμού συνοψίζει ολόκληρο το σύστημα των θέσεων που προσπαθήσαμε να αναπτύξουμε οργανικά όσον αφορά το πρόβλημα των Εργοστασιακών Συμβουλίων. Συνοψίζει τους λόγους για τους οποίους, όταν επεξεργαζόμασταν τα πραγματικά προβλήματα της προλεταριακής τάξης, είχαμε θεωρήσει σαν κεντρικές και προέχουσες τις θετικές εμπειρίες που είχαν δημιουργηθεί από το πλατύ κίνημα των εργατικών μαζών με σκοπό τη δημιουργία, την ανάπτυξη και το συντονισμό των Συμβουλίων. Γι' αυτό είχαμε υποστηρίξει ότι:

1) Η επανάσταση δεν είναι αναγκαστικά προλεταριακή και κομμουνιστική όταν προτείνει και πετυχαίνει να ανατρέψει την πολιτική κυβέρνηση του αστικού κράτους.

2) Η επανάσταση δεν είναι προλεταριακή και κομμουνιστική ούτε όταν προτείνει και πετυχαίνει την καταστροφή των αντιπροσωπευτικών θεσμών και της διοικητικής μηχανής δια μέσου της οποίας η κεντρική κυβέρνηση ασκεί την πολιτική εξουσία της αστικής τάξης.

3) Η επανάσταση δεν είναι προλεταριακή και κομμουνιστική ακόμα κι όταν το κύμα της λαϊκής εξέγερσης δίνει την εξουσία στα χέρια ανθρώπων που αυτοαποκαλούνται (ή ακόμη και είναι ειλικρινά) κομμουνιστές.

Η επανάσταση είναι προλεταριακή και κομμουνιστική μονάχα στο βαθμό που απελευ-

θερώνει τις προλεταριακές και κομμουνιστικές δυνάμεις της παραγωγής, που είχαν αρχίσει την ανάπτυξη τους μέσα στους κόλπους μιας κοινωνίας όπου κυριαρχούσε η καπιταλιστική τάξη. Η επανάσταση δηλαδή είναι προλεταριακή και κομμουνιστική μονάχα στο μέτρο που καταφέρνει να ευνοήσει και να προωθήσει την εξάπλωση και τη συστηματοποίηση των προλεταριακών και κομμουνιστικών δυνάμεων που είναι ικανές να αρχίσουν την αναγκαία υπομονετική και μεθοδική δουλειά για να εγκαθιδρύσουν ένα νέο καθεστώς όσον αφορά τις σχέσεις παραγωγής και διανομής, μια καινούργια τάξη πραγμάτων που πάνω της να είναι αδύνατη η ύπαρξη μιας κοινωνίας διαιρεμένης σε τάξεις και που η συστηματική ανάπτυξη της θα τείνει γιαυτό να συμπέσει με μια διαδικασία μαρasmus της κρατικής εξουσίας και με μια συστηματική διάλυση της πολιτικής οργάνωσης άμυνας της εργατικής τάξης που διαλύεται σαν τάξη για να γίνει ανθρωπότητα.

Η επανάσταση που πραγματοποιείται με την καταστροφή του κρατικού μηχανισμού της αστικής τάξης και με την οικοδόμηση ενός καινούργιου κρατικού μηχανισμού αφορά και ενδιαφέρει όλες τις τάξεις που καταπιέζονται από τον καπιταλισμό. Αυτή καθορίζεται άμεσα από το ωμό γεγονός ότι μέσα σε συνθήκες έλλειψης τροφίμων, που μας κληρονόμησε ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος, η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού (που την αποτελούν τεχνίτες, μικροϊδιοχτῆτες γης, μικροαστοί διανοούμενοι, εξαιρετικά φτωχές αγροτικές μάζες καθώς επίσης και καθυστερημένες προλεταριακές μάζες) δεν έχει πια καμιά εξασφάλιση ακόμη η όσον αφορά τις πιο στοιχειώδεις απαιτήσεις της καθημερινής ζωής. Αυτή η επανάσταση λοιπόν τείνει να έχει κατά κύριο λόγο αναρχικό και καταστροφικό χαρακτήρα και να εκδηλωθεί σαν μια τυφλή έκρηξη οργής, σα μια τρομαχτική αποδέσμευση καταστροφικής μανίας χωρίς συγκεκριμένο αντικείμενο, πράγματα που θα συγκροτηθούν σε μια καινούργια κρατική εξουσία μονάχα όταν η κούραση, η απελπισία και η πείνα οδηγήσουν στο να γίνει φανερή η ανάγκη για ένα συγκροτημένο καθεστώς και μια εξουσία που θα επιβάλει να τη σέβονται πραγματικά.

Αυτή η επανάσταση μπορεί να οδηγήσει σε μια καθαρή κι απλή Συνταχτική Συνέλευση που θα προσπαθήσει να γιατρέψει τις πληγές που επέφερε στον κρατικό μηχανισμό της αστικής τάξης η λαϊκή οργή. Μπορεί να φτάσει όμως μέχρι και τα Σοβιέτ, μέχρι και στην αυτόνομη πολιτική οργάνωση του προλεταριάτου και των άλλων καταπιεσμένων τάξεων, αλλ' όμως δεν τολμούν να πάνε πέρα από την οργάνωση και να θίξουν τις οικονομικές σχέσεις και γι αυτό απωθούνται πίσω από την αντίδραση των ιδιοκτητριών τάξεων. Μπορεί ακόμη να προχωρήσει μέχρι και την τέλεια καταστροφή της αστικής κρατικής μηχανής και την καθιέρωση μιας κατάστασης μόνιμης αναρχίας, όπου ο υπάρχων πλούτος και πληθυσμός της χώρας θα θαδίζουν προς τη διάλυση και την εξαφάνιση τσακισμένοι από την αδυναμία να προχωρήσουν σε μια οποιαδήποτε αυτόνομη οργάνωση. Μπορεί τέλος να φτάσει μέχρι και την εγκαθίδρυση μιας προλεταριακής και κομμουνιστικής εξουσίας, που θα εξαντλείται σε αλεπάλληλες κι απελπισμένες προσπάθειες για να δημιουργήσει μ' αυταρχικό τρόπο τις οικονομικές προϋποθέσεις της επιδίωξης και της ανάπτυξης της και που τελικά θα ανατραπεί από την καπιταλιστική αντίδραση.

Στη Γερμανία, στην Αυστρία, στη Βαυαρία, στην Ουκρανία και στην Ουγγαρία έχουν επαληθευτεί αυτές οι ιστορικές εξελίξεις. Την επανάσταση σαν καταστροφική πράξη δεν ακολούθησε η επανάσταση σαν διαδικασία ανασυγκρότησης, με την κομμουνιστική έννοια. Η ύπαρξη εξωτερικών συνθηκών – Κομμουνιστικό Κόμμα, διάλυση του αστικού κράτους, δυνατός συνδικαλιστικές οργανώσεις, κι ένοπλο προλεταριάτο – δεν στάθηκαν ικανές να καλύψουν την απουσία των παρακάτω προϋποθέσεων: δηλαδή την ύπαρξη παραγωγικών δυνάμεων που να τείνουν στην ανάπτυξη και στην επέκταση, στην ύπαρξη ενός συνειδητού κινήματος των προλεταριακών μαζών με κατεύθυνση να γονιμοποιήσουν την

πολιτική εξουσία με οικονομική εξουσία, στην ύπαρξη μιας θέλησης στις προλεταριακές μάζες να εισάγουν στο εργοστάσιο την προλεταριακή τάξη πραγμάτων, να κάνουν το εργοστάσιο πυρήνα του νέου κράτους και να οικοδομήσουν το νέο κράτος σαν αντανάκλαση των βιομηχανικών σχέσεων του εργοστασιακού συστήματος.

Να γιατί εμείς θεωρούσαμε πάντα σαν καθήκον των υπαρχόντων στο Σ. Κόμμα κομμουνιστικών πυρήνων να μην πέσουν στις παρτικολαριστικές ψευδαισθήσεις (πρόβλημα της αποχής από τις εκλογές, πρόβλημα της συγκρότησης ενός «πραγματικά» Κομμουνιστικού Κόμματος), αλλά να δουλέψουνε για να δημιουργήσουνε τις μαζικές προϋποθέσεις ώστε να γίνει δυνατό να αναλυθούν όλα τα επιμέρους προβλήματα σαν προβλήματα της οργανικής ανάπτυξης της κομμουνιστικής επανάστασης. Μπορεί πράγματι να υπάρξει ένα κομμουνιστικό Κόμμα (που να είναι κόμμα δράσης και όχι μια ακαδημία καθαρών θεωρητικών και πολιτικάντηδων, που σκέφτονται «σωστά» και εκφράζονται «σωστά» όσον αφορά τον Κομμουνισμό) εάν δεν υπάρχει μέσα στις μάζες το πνεύμα της ιστορικής πρωτοβουλίας και η επιδίωξη της βιομηχανικής αυτονομίας ώστε αυτά να θρουν την αντανάκλασή τους και τη σύνθεσή τους μέσα σ' αυτό το Κομμουνιστικό Κόμμα; Κι αφού ο σχηματισμός των κομμάτων και η ανάδειξη των πραγματικών ιστορικών δυνάμεων, που τα κόμματα είναι η αντανάκλασή τους, δεν γίνονται ξαφνικά κι απ' το τίποτα, αλλά παρουσιάζονται σύμφωνα με μια διαλεκτική διαδικασία, τότε το μέγιστο καθήκον των κομμουνιστικών δυνάμεων δεν είναι ακριβώς το να συνειδητοποιήσουν και να οργανώσουν τις παραγωγικές δυνάμεις, που είναι βασικά κομμουνιστικές, και που θα πρέπει με την ανάπτυξη κι επέκτασή τους να δημιουργήσουν τη σίγουρη και μόνιμη οικονομική βάση της πολιτικής εξουσίας του προλεταριάτου;

Όμοια, επίσης, μπορεί άραγε το κόμμα να μη συμμετέχει στους εκλογικούς αγώνες για τους ατιπροσωπευτικούς θεσμούς της αστικής δημοκρατίας, εάν αυτό έχει για καθήκον του να οργανώσει πολιτικά όλες τις καταπιεσμένες τάξεις γύρω από το κομμουνιστικό προλεταριάτο, που για να το πετύχει αυτό είναι αναγκαίο γι' αυτές τις τάξεις να γίνει το κυβερνητικό κόμμα με την δημοκρατική έννοια, δεδομένου ότι μονάχα για το κομμουνιστικό προλεταριάτο μπορεί να είναι κόμμα με την επαναστατική έννοια;

Στο βαθμό που θα γίνεται το κόμμα της «δημοκρατικής» εμπιστοσύνης όλων των καταπιεσμένων τάξεων και στο βαθμό που βρίσκεται σε μόνιμη επαφή με όλα τα στρώματα του εργαζόμενου λαού, στο βαθμό αυτό το κομμουνιστικό κόμμα οδηγεί όλα τα στρώματα του λαού στο να αναγνωρίσουν στο κομμουνιστικό προλεταριάτο τη διευθύνουσα τάξη που πρέπει να αντικαταστήσει στην κρατική εξουσία την καπιταλιστική τάξη. Στο βαθμό αυτό επίσης δημιουργεί τις συνθήκες κάτω από τις οποίες είναι δυνατό η επανάσταση σαν καταστροφή του αστικού κράτους να ταυτιστεί με την προλεταριακή επανάσταση, δηλαδή με την επανάσταση που πρέπει να απαλλοτριώσει τους απαλλοτριωτές και που πρέπει να αρχίσει την ανάπτυξη μιας νέας τάξης πραγμάτων στις σχέσεις παραγωγής και διανομής.

Έτσι, στο βαθμό που ισχυρίζεται πως είναι το ξεχωριστό κόμμα του βιομηχανικού προλεταριάτου και στο βαθμό που δουλεύει για να δώσει συνείδηση και σαφή κατεύθυνση στις παραγωγικές δυνάμεις που δημιουργήσε ο καπιταλισμός με την ανάπτυξή του, στο βαθμό αυτό το κομμουνιστικό κόμμα δημιουργεί τις οικονομικές συνθήκες της κρατικής εξουσίας του κομμουνιστικού προλεταριάτου, δηλαδή δημιουργεί τις συνθήκες όπου θα γίνει δυνατό η προλεταριακή επανάσταση να ταυτιστεί με την λαϊκή εξέγερση ενάντια στο αστικό κράτος, και όπου αυτή η εξέγερση θα μετατραπεί σε πράξη απελευθέρωσης των πραγματικών παραγωγικών δυνάμεων που έχουν συσσωρευτεί στους κόλπους της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Αυτές οι διαφορετικές σειρές ιστορικών γεγονότων δεν είναι αποσπασμένες κι ανεξάρ-

τητες η μια από την άλλη. Είναι απλώς οι στιγμές μιας και της αυτής διαλεκτικής διαδικασίας ανάπτυξης που στη διάρκεια της οι σχέσεις αιτίας – αποτελέσματος διασταυρώνονται, αντιστρέφονται και συμπλέκονται η μια με την άλλη. Η πείρα όμως των επαναστάσεων έχει αποδείξει ότι, μετά τη Ρωσία, όλες οι άλλες επαναστάσεις σε δύο στάδια έχουν αποτύχει και η αποτυχία της δεύτερης επανάστασης έριξε τις εργατικές τάξεις σε μια κατάσταση εξασθένισης κι απογοήτευσης, που επέτρεψε στην αστική τάξη να αναδιοργανωθεί σε ισχυρή βάση και να αρχίσει μια συστηματική δουλειά για τη συντριβή των κομμουνιστικών πρωτοποριών που προσπαθούσαν να ανασυγκροτηθούν.

Για εκείνους τους κομμουνιστές που δεν μένουν ικανοποιημένοι με το να αναμασάνε μονότονα τις βασικές αρχές του κομμουνισμού και του ιστορικού υλισμού, αλλά που ζούνε μέσα στην πραγματικότητα του αγώνα και κατανοούν την πραγματικότητα έτσι όπως είναι (από την άποψη του κομμουνισμού και του ιστορικού υλισμού), η επανάσταση σαν κατάχτηση της κοινωνικής εξουσίας από μέρους του προλεταριάτου δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μονάχα σα διαλεκτικό προτσές όπου η πολιτική εξουσία κάνει δυνατή τη βιομηχανική εξουσία και αντίστροφα η βιομηχανική εξουσία κάνει δυνατή την πολιτική εξουσία. Έτσι, το Σοβιέτ είναι το εργαλείο επαναστατικού αγώνα που επιτρέπει την αυτόνομη ανάπτυξη της κομμουνιστικής οικονομικής οργάνωσης, που ξεκινά από το Εργοστασιακό Συμβούλιο και φτάνει μέχρι το Κεντρικό Συμβούλιο της οικονομίας, το όργανο δηλαδή που καθορίζει τα πλάνα παραγωγής και διανομής, πετυχαίνοντας έτσι να εξαφανίσει τον καπιταλιστικό ανταγωνισμό. Το Εργοστασιακό Συμβούλιο, σα μορφή της αυτονομίας της παραγωγής στο βιομηχανικό χώρο και σα βάση της κομμουνιστικής οικονομικής οργάνωσης, αποτελεί το εργαλείο ενός θανάσιμου αγώνα ενάντια στο καπιταλιστικό καθεστώς στο βαθμό που δημιουργεί τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η διαιρεμένη σε τάξεις κοινωνία καταργείται, ενώ κάθε καινούργια διαίρεση σε τάξεις γίνεται «υλικά» αδύνατη.

Για τους κομμουνιστές που ζουν μέσα στον αγώνα αυτή η αντίληψη δεν θα μείνει μια αφηρημένη σκέψη. Αντίθετα θα γίνει κίνητρο για πάλη και κέντρισμα για μεγαλύτερες προσπάθειες οργάνωσης και προπαγάνδας.

Η βιομηχανική ανάπτυξη έχει δημιουργήσει στις μάζες έναν κάποιο βαθμό πνευματικής αυτονομίας, καθώς κι ένα κάποιο πνεύμα θετικής ιστορικής πρωτοβουλίας. Είναι απαραίτητο λοιπόν να οργανώσουμε και να μορφοποιήσουμε αυτά τα στοιχεία της προλεταριακής επανάστασης, καθώς επίσης και να δημιουργήσουμε τις ψυχολογικές προϋποθέσεις της ανάπτυξής τους και της γενίκευσής τους στους κόλπους όλων των εργαζομένων μαζών δια μέσου της πάλης για τον έλεγχο της παραγωγής.

Είναι απαραίτητο λοιπόν να προωθήσουμε την οργανική συγκρότηση ενός Κομμουνιστικού Κόμματος, που να μην αποτελείται βέβαια από ένα μικρό μπουκέτο δογματικών ή μικρο-Μακιαβελιδών, αλλά να είναι ένα κόμμα κομμουνιστικής επαναστατικής δράσης, ένα κόμμα που να έχει σαφή συνείδηση της ιστορικής αποστολής του προλεταριάτου και να ξέρει να οδηγεί το προλεταριάτο στην πραγματοποίηση της αποστολής του. Γι' αυτό το λόγο θα είναι το κόμμα των μαζών που θέλουν να απελευθερωθούν με τα δικά τους μέσα και αυτόνομα, από την πολιτική και βιομηχανική σκλαβιά, δια μέσου της οργάνωσης της κοινωνικής οικονομίας κι όχι ένα κόμμα που χρησιμοποιεί τις μάζες για τις δικές του ηρωικές απόπειρες να μιμηθεί τους Γάλλους Γιακωβίνους. Είναι λοιπόν ανάγκη να δημιουργήσουμε, στο βαθμό που μπορούμε να πετύχουμε κάτι τέτοιο με τη δράση του κόμματος, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δε θα έχουμε δύο επαναστάσεις, αλλά η λαϊκή εξέγερση ενάντια στο αστικό κράτος θα θρει τις κατάλληλες οργανωμένες δυνάμεις για να αρχίσει τη μετατροπή του εθνικού παραγωγικού μηχανισμού από εργαλείο πλουτοκρατικής καταπίεσης σε όργανο της κομμουνιστικής απελευθέρωσης.

Για τον Μακιαβέλη

Ο Καισαρισμός

Καίσαρας, Ναπολέοντας ο Α', Ναπολέοντας ο Γ', Κρόμγουελ, κτλ. Να φτιαχτεί ένας κατάλογος των ιστορικών γεγονότων που αποκορυφώθηκαν σε μian 'ηρωική' μεγάλη προσωπικότητα.

Μπορούμε να πούμε ότι ο καισαρισμός εκφράζει μια κατάσταση όπου οι αντιμαχόμενες δυνάμεις εξισορροπούνται με τρόπο καταστροφικό, δηλαδή εξισορροπούνται με τρόπο που η συνέχεια του αγώνα δεν μπορεί παρά να καταλήξει στην αμοιβαία καταστροφή. Όταν η προοδευτική δύναμη Α παλαίει με την οπισθοδρομική Β, μπορεί να συμβεί όχι μόνο να νικήσει η Α τη Β είτε η Β την Α, μπορεί να συμβεί επίσης να μην νικήσει ούτε η Α ούτε η Β, αλλά να εξαντληθούν αμοιβαία και να επέμβει μια τρίτη δύναμη Γ από τα έξω καθυποτάσσοντας ό,τι μένει από την Α και Β. Στην Ιταλία, ύστερα από το θάνατο του Magnifico αυτό ακριβώς συνέβη.

Αλλά ο καισαρισμός, παρόλο που εκφράζει πάντα τη λύση 'διαιτησίας', που ανατέθηκε σε μια μεγάλη προσωπικότητα, μιας ιστορικο - πολιτικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από μian ισορροπία δυνάμεων με καταστροφική προοπτική, δεν έχει πάντα την ίδια ιστορική σημασία. Μπορεί να είναι ένας καισαρισμός προοδευτικός και ένας οπισθοδρομικός· και η ακριβολογημένη σημασία κάθε μορφής καισαρισμού, σε τελευταία ανάλυση, μπορεί να ανασυντεθεί από τη συγκεκριμένη ιστορία και όχι από ένα κοινωνιολογικό σχήμα. Είναι προοδευτικός ο καισαρισμός, όταν η παρέμβασή του βοηθάει την προοδευτική δύναμη να θριαμβεύσει έστω και με ορισμένους συμβιβασμούς και συγκερασμούς που περιορίζουν τη νίκη, είναι οπισθοδρομικός όταν η παρέμβασή του βοηθάει το θρίαμβο της οπισθοδρομικής δύναμης, επίσης και σ' αυτή την περίπτωση με ορισμένους συμβιβασμούς και περιορισμούς, που ωστόσο έχουν μian αξία, μian σπουδαιότητα και μian σημασία που είναι διαφορετικές από ό,τι στην προηγούμενη περίπτωση. Καίσαρας και Ναπολέοντας ο 1ος είναι παραδείγματα προοδευτικού καισαρισμού. Ναπολέοντας 3ος και Μπίσμαρκ οπισθοδρομικού καισαρισμού.

Το θέμα είναι να βλέπουμε αν μέσα στη διαλεκτική 'επανάσταση - παλινόρθωση' είναι το στοιχείο επανάσταση ή το στοιχείο παλινόρθωση που υπερισχύει, εφόσον είναι βέβαιο ότι στην ιστορική κίνηση δεν υπάρχει ποτέ στροφή προς τα πίσω και δεν υπάρχουν παλινορθώσεις *in toto*. Εξάλλου, ο καισαρισμός είναι μia διατύπωση πολεμικο - ιδεολογική, και όχι ένας κανόνας ιστορικής ερμηνείας. Μπορεί να υπάρχει λύση καισαρική και χωρίς Καίσαρα, χωρίς μia μεγάλη προσωπικότητα 'ηρωική' και αντιπροσωπευτική. Το κοινοβουλευτικό σύστημα έχει δώσει κι αυτό ένα μηχανισμό για τέτοιες λύσεις συμβιβασμού. Οι 'εργατικές' κυβερνήσεις του Μακ Ντόναλντ ήταν λύσεις αυτού του είδους ως ένα βαθμό· ο βαθμός του καισαρισμού εντάθηκε όταν σχηματίστηκε η κυβέρνηση με τον Μακ Ντόναλντ πρόεδρο και πλειοψηφία συντηρητική. Έτσι στην Ιταλία τον Οκτώβριο του 1922, μέχρι την αποχώρηση των 'λαϊκών' και ύστερα βαθμιαία μέχρι τις 3 Ιανουαρίου 1925, και ακόμα μέχρι τις 8 Νοεμβρίου 1926, υπήρξε μia πολιτικο - ιστορική κίνηση όπου

διάφορες βαθμίδες καισαρισμού διαδέχτηκαν η μια την άλλη μέχρι μια πιο καθαρή και μόνιμη μορφή, μολονότι κι αυτή επίσης δεν ήταν ακίνητη και στατική. Κάθε κυβέρνηση συνασπισμού είναι ένας αρχικός βαθμός καισαρισμού, που μπορεί και δε μπορεί να αναπτυχθεί μέχρι βαθμούς πιο σημαντικούς (φυσικά η συνθησμένη γνώμη είναι αντίθετα ότι οι κυβερνήσεις συνασπισμού είναι το πιο 'στερεό προπύργιο' εναντίον του καισαρισμού). Στο σύγχρονο κόσμο, με τις μεγάλες τους συμμαχίες οικονομικό - συνδικαλιστικού και πολιτικού - κομματικού χαρακτήρα, ο μηχανισμός του καισαρικού φαινομένου, είναι πολύ διαφορετικός απ' αυτόν που υπήρξε μέχρι τον Ναπολέοντα τον Γ'. Μέχρι τον Ναπολέοντα διαφορετικές απ' αυτόν που υπήρξε μέχρι τον Ναπολέοντα τον Γ', οι τακτικές στρατιωτικές δυνάμεις ή μάχιμες δυνάμεις αποτελούσαν ένα αποφασιστικό στοιχείο για την επικράτηση του καισαρισμού, που πραγματοποιούνταν με κάποια πραξικοπήματα, με στρατιωτικά κινήματα κ.τ.λ. Στο σύγχρονο κόσμο οι συνδικαλιστικές και πολιτικές δυνάμεις, με τα ανυπολόγιστα οικονομικά μέσα που μπορούν να διαθέτουν μικρές ομάδες πολιτών, περιπλέκουν το πρόβλημα. Τα στελέχη των κομμάτων και των οικονομικών συνδικάτων μπορούν να διαφθαρούν ή να τρομοκρατηθούν, χωρίς να υπάρχει ανάγκη στρατιωτικής δράσης μεγάλου στυλ, τύπου Καίσαρα ή 18ης Μπρυμαίρ. Αναπαράγεται σ' αυτό το πεδίο η ίδια κατάσταση που εξετάσαμε από αφορμή για γιακωβίνικη διατύπωση του '48, της λεγόμενης 'διαρκούς επανάστασης'. Η σύγχρονη πολιτική τεχνική έχει αλλάξει τελείως μετά το '48, μετά την διάδοση του κοινοβουλευτισμού του συνεταιριστικού συνδικαλισμού και του κομματικού συστήματος, του σχηματισμού μεγάλων γραφειοκρατιών, κρατικών και 'ιδιωτικών' (πολιτικο-ιδιωτικών, κομματικών και συνδικαλι-

Η μητέρα του Γκράμσι Πεπίνια.

Ο Αντόνιο Γκράμσι παιδί, στα χέρια της μάνας του

στικών) και οι μετασχηματισμοί που έγιναν στην οργάνωση της αστυνομίας με την πλατιά έννοια, δηλαδή όχι μόνο της κρατικής υπηρεσίας που προορίζεται για την καταστολή του εγκλήματος, αλλά του συνόλου των δυνάμεων που έχουν οργανωθεί από το κράτος και από τους ιδιώτες για να υπερασπιστούν την πολιτική και οικονομική εξουσία των κυρίαρχων τάξεων. Μ' αυτή την έννοια, ολόκληρα 'πολιτικά' κόμματα και άλλες οργανώσεις οικονομικές ή άλλου είδους πρέπει να θεωρηθούν οργανισμοί πολιτικής αστυνομίας, με χαρακτηριστή ανακριτικό και προληπτικό. Το γενικό σχήμα των δυνάμεων Α και Β που αγωνίζονται με προοπτική καταστροφική, δηλαδή με την προοπτική να μην νικήσει ούτε το Α ούτε το Β στον αγώνα τους για να αποκαταστήσουν (ή να ξανααποκαταστήσουν) μιαν οργανική ισορροπία, από όπου γεννιέται (μπορεί να γεννηθεί) ο Καισαρισμός, είναι ακριβώς μια γενική υπόθεση, ένα σχήμα κοινωνιολογικό (βολικό για τη πολιτική τέχνη). Η υπόθεση μπορεί να γίνει πάντα πιο συγκεκριμένη, ανεβασμένη σ' ένα πάντοτε μεγαλύτερο βαθμό προσέγγισης προς τη συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα, κι αυτό μπορούμε να το πετύχουμε προσδιορίζοντας με ακρίβεια ορισμένα βασικά στοιχεία.

Έτσι, μιλώντας για Α και Β λέμε μονάχα ότι αυτή είναι μια δύναμη γενικά προοδευτική και μια δύναμη γενικά οπισθοδρομική: μπορούμε να ξεκαθαρίσουμε για ποιου τύπου προοδευτικές και οπισθοδρομικές δυνάμεις πρόκειται και να πετύχουμε έτσι μεγαλύτερες προσεγγίσεις. Στην περίπτωση του Καίσαρα και του Ναπολέοντα του Α', μπορούμε να πούμε ότι οι Α και Β παρόλο που είναι ξεχωριστές και αντίθετες, δεν ήταν ωστόσο τέτοιες που να μη μπορούν να έρθουν απόλυτα σε μια συγχώνευση και αμοιβαία αφομοίωση ύστερα από μια μοριακή διαδικασία: αυτό που πραγματικά συνέβηκε, τουλάχιστο ίσαμε έναν ορισμένο βαθμό (αρκετόν ωστόσο για τους ιστορικο - πολιτικούς σκοπούς της κατάπαυσης του βασικού οργανικού αγώνα και άρα για το ξεπέρασμα της καταστροφικής φάσης). Αυτό είναι ένα στοιχείο μεγάλης προσέγγισης. Ένα άλλο στοιχείο είναι το ακόλουθο: η καταστροφική φάση μπορεί να προκύψει από μια 'στιγμιαία' πολιτική ανεπάρκεια της παραδοσιακής κυρίαρχης δύναμης, και όχι ακόμα από μια οργανική ανεπάρκεια αναγκαστικά αξεπέραστη. Αυτό πραγματοποιήθηκε στην περίπτωση του Ναπολέοντα του Γ'. Η κυρίαρχη δύναμη στη Γαλλία από το 1815 μέχρι το 1848 είχε διασπαστεί πολιτικά (φατριαστικά) σε τέσσερα τμήματα: των νομιμοφρόνων, των ορλεανιστών, των βοναπαρτιστών και των γιακωβίνων δημοκρατικών. Οι εσωτερικοί φατριαστικοί αγώνες ήταν τέτοι-οι που έκαναν αδύνατη την προώθηση της ανταγωνιστικής δύναμης Β (της προοδευτικής) σε μια πρώτη μορφή, ωστόσο, η υπάρχουσα κοινωνική μορφή δεν είχε ακόμα εξαντλήσει τις δυνατότητες εξέλιξής της, όπως με πολλούς τρόπους απόδειξε η κατοπινή ιστορία. Ο Ναπολέοντας ο Γ' αντιπροσώπευσε (με τον τρόπο του, ανάλογα με το ανάστημά του, που δεν ήταν μεγάλο) αυτές τις λανθάνουσες και εσωτερικές δυνατότητες: ο καισαρισμός του Καίσαρα και του Ναπολέοντα του Α' απόχτησε, για να πούμε έτσι ένα χαρακτηριστικό - ποιοτικό, αντιπροσώπευσε δηλαδή την ιστορική φάση περάσματος από ένα τύπο κράτους σ' έναν άλλο τύπο, ένα πέρασμα όπου οι νεωτερισμοί ήταν τόσοι και τέτοιοι ώστε να αντιπροσωπεύουν μια πλήρη στροφή. Ο καισαρισμός του Ναπολέοντα του Γ' ήταν μονάχα και περιορισμένα ποσοτικός, δεν υπήρξε εδώ πέρασμα από έναν τύπο κράτους σ' έναν άλλο τύπο, αλλά μονάχα 'εξέλιξη' του ίδιου του τύπου, σύμφωνα με μιαν αδιάκοπη γραμμή.

Στο σύγχρονο κόσμο τα φαινόμενα του καισαρισμού είναι τελείως διαφορετικά, τόσο από εκείνα του προοδευτικού τύπου Καίσαρα - Ναπολέοντα Α', όπως και από εκείνα του τύπου Ναπολέοντα του Γ', μολοντί γειτονεύουν με τον τελευταίο τύπο. Στο σύγχρονο κόσμο η ισορροπία με καταστροφικές προοπτικές δεν πραγματοποιείται ανάμεσα σε δυνάμεις που σε τελευταία ανάλυση θα μπορούσαν να συγχωνευτούν και να ενωθούν, έστω και

Θα ήταν λάθος μεθόδου (μια όψη της κοινωνιολογικής μηχανιστικότητας) να υποστηρίξουμε ότι στα φαινόμενα του καίσαρισμού, είτε προοδευτικού, είτε οπισθοδρομικού, είτε ενδιάμεσου επεισοδιακού χαρακτήρα, όλο το καινούργιο ιστορικό φαινόμενο οφείλεται τάχα στην ισορροπία των 'βασικών' δυνάμεων' χρειάζεται ακόμα να δούμε τις σχέσεις που παρεμβαίνουν ανάμεσα στις κύριες ομάδες (ποικίλου είδους, κοινωνικο - οικονομικού και τεχνικο - οικονομικού) των βασικών τάξεων και τις βοηθητικές δυνάμεις που καθοδηγούνται ή είναι υποταγμένες στην ηγεμονική επιδραση. Έτσι, δε θα καταλαβαίναμε το πραξικόπημα της 2 Δεκεμβρίου χωρίς να μελετήσουμε το ρόλο των στρατιωτικών ομάδων και των γάλλων αγροτών.

Μετάφραση: Κώστας Φιλίνης

Λογοτεχνία και Εθνική Ζωή

Για το αστυνομικό μυθιστόρημα

Το αστυνομικό μυθιστόρημα γεννήθηκε στο περιθώριο της λογοτεχνίας πάνω στις «διάσημες δίκες». Μ' αυτήν, εξάλλου, είναι συνδεδεμένο και το μυθιστόρημα του είδους του «Κόμη Μοντεχρήστο»· ακόμα κι εδώ, άραγε, δεν πρόκειται για «διάσημες δίκες» μυθιστορηματοποιημένες, χρωματισμένες με τη λαϊκή ιδεολογία γύρω από την διαχείριση της δικαιοσύνης. Ιδιαίτερα αν σ' αυτήν μπλέκονται πολιτικά πάθη; Μήπως ο Ροντέν του «Περιπλανώμενου Ιουδαίου» δεν είναι ο τύπος του οργανωτή των «απεχθών ραδιουργιών», που δε σταματάει μπροστά σ' οποιοδήποτε έγκλημα και δολοφονία, ενώ ο πρίγκηπας Ροδόλφος, αντίθετα, δεν είναι ο «φίλος του λαού», που εμποδίζει άλλες ραδιουργίες και εγκλήματα; Το πέραςμα από ένα τέτοιο είδος μυθιστορήματος σ' εκείνο το καθαρά περιπετειώδες έχει υπογραμμιστεί από ένα προτσές σχηματοποίησης καθαρής ραδιουργίας, αφού έχει διυλισθεί από κάθε στοιχείο δημοκρατικής και μικροαστικής ιδεολογίας: όχι πια ο αγώνας του καλού, απλού και γενναιόδωρου λαού από τη μια μεριά και των σκοτεινών δυνάμεων της τυραννίας από την άλλη (οι ιησουίτες, μυστική αστυνομία, δεμένη με το δίκιο του κράτους ή με τη φιλοδοξία των μεμονωμένων πριγκήπων, κλπ.), αλλά, μόνο, ο αγώνας ανάμεσα στο επαγγελματικό και οργανωμένο έγκλημα και στις δυνάμεις έννομης τάξης, ιδιωτικές ή δημόσιες, πάνω στη βάση των έγγραφων νόμων.

Η συλλογή των «διάσημων δικών», στην περίφημη γαλλική συλλογή, είχε την απήχηση της στις άλλες χώρες· μεταφράστηκε στα ιταλικά, τουλάχιστο μερικά, η γαλλική συλλογή για τις δίκες που απόχτησαν φήμη σ' όλη την Ευρώπη, όπως εκείνη του Φουαλντέ, για τη δολοφονία του ταχυδρόμου της Λυών, κλπ.

Η «δικαστική δραστηριότητα» ήταν πάντα ενδιαφέρουσα και συνεχίζει να είναι· η στάση του κοινού αισθήματος απέναντι στο δικαστικό σώμα (πάντα υποτιμημένο, και γι' αυτό άλλωστε η επιτυχία του ιδιωτικού ή ερασιτέχνη αστυνομικού) και απέναντι στον εγκληματία συχνά μεταβάλλεται ή τουλάχιστο παίρνει διάφορες αποχρώσεις. Ο μεγάλος εγκληματίας συχνά παρουσιάζεται ανώτερος από το δικαστικό σώμα, ακριβώς σαν αντιπρόσωπος της πραγματικής δικαιοσύνης: επιρροή του ρομαντισμού, «Οι ληστές» του Σίλλερ· τα παραμύθια του Χόφμαν, η Άννα Ράντκλιφ, ο Βωτρέν του Μπαλζάκ.

Ο χαρακτήρας του Ιαθέρη, στους «Άθλιους» είναι ενδιαφέρον από την άποψη της λαϊκής ψυχολογίας. Ο Ιαθέρης είχε άδικο από την άποψη της «πραγματικής δικαιοσύνης», αλλά ο Ουγκώ τον παρουσιάζει με τρόπο συμπαθητικό, σαν «άνθρωπο με χαρακτήρα» υποταγμένο στο «αόριστο» καθήκον κλπ.· από τον Ιαθέρη γεννιέται ίσως μια παράδοση, που σύμφωνα μ' αυτήν ακόμα και ο αστυνομικός μπορεί να είναι «αξιοσέβαστος».

Ο Ροκαμπόλ του Πονσόν ντι Τερέλ. Ο Γκαμποριό συνεχίζει την αποκατάσταση του αστυνομικού με τον «Μεσιέ Λεκόκ», που ανοίγει το δρόμο στον Σέρλοκ Χολμς. Δεν είναι αλήθεια ότι οι εγγλέζοι στο «δικαστικό» μυθιστόρημα παρουσιάζουν την «υπεράσπιση του νόμου» ενώ οι γάλλοι την εξιδανίκευση του εγκληματία. Πρόκειται για έναν «πολιτιστικό» περίπατο, που οφείλεται στο ότι αυτή η λογοτεχνία διαδίδεται ακόμα και σε ορισμένα καλλιεργημένα στρώματα. Ας θυμηθούμε ότι ο Σούε που τον είχαν τόσο διαβάσει οι

δημοκρατικοί από τις μεσαίες τάξεις, έχει επινοήσει ένα ολόκληρο σύστημα καταδίωξης του επαγγελματικού εγκλήματος.

Σ' αυτήν την αστυνομική λογοτεχνία υπήρξαν πάντα δύο ρεύματα: το μηχανικό, της ραδιουργίας και το καλλιτεχνικό: Ο Τσέστερτον είναι σήμερα ο μεγαλύτερος εκπρόσωπος της «καλλιτεχνικής» πλευράς, όπως ήταν κάποτε ο Πόε: ο Μπαλζάκ με των Βωτρέν καταπιάνεται με τον εγκληματία, αλλά «τεχνικά» δεν είναι συγγραφέας αστυνομικών μυθιστορημάτων.

Πρέπει να κοιτάξουμε το βιβλίο του Ανρύ Ζαγκό, «Βιντόκ», εκδ. Μπέργκερ - Λεβρώ, Παρίσι 1930. Ο Βιντόκ έδωσε την αφορμή για τον Βωτρέν του Μπαλζάκ και στον Αλέξανδρο Δουμά (τον ξαναβρίσκουμε ακόμα λιγάκι στον Ζαν Βαλζάν του Ουγκώ και ιδιαίτερα στον Ροκαμπόλ). Ο Βιντόκ καταδικάστηκε σε οχτώ χρόνια φυλακή σαν παραχαράκτης, για μια επιπολαιότητά του: είκοσι αποδράσεις κλπ. Στα 1812, κατατάχτηκε στην αστυνομία του Ναπολέοντα και για 15 χρόνια διηύθυνε μια ομάδα πρακτόρων δημιουργημένη ακριβώς γι' αυτόν: έγινε διάσημος για τις εντυπωσιακές συλλήψεις. Απολυμένος από τον Λουδοβίκο Φίλιππο, ίδρυσε ένα ιδιωτικό γραφείο για ντετέκτιβς, αλλά με ελάχιστη επιτυχία: μπορούσε να εργαστεί μόνο στις γραμμές της κρατικής αστυνομίας. Πέθανε στα 1857. Άφησε τ' «Απομνημονεύματά» του, που δεν γράφτηκαν μονάχα απ' αυτόν και περιέχουν πολλές υπερβολές και καυχησιολογίες.

Τατιάνα Σουχτ, κουνιάδα του Γκράμσι.

Τζούλια Σουχτ που παντρεύτηκε ο Γκράμσι το 1924 στη Μόσχα.

Ας δούμε και το άρθρο του Άλντο Σοράνι, «Ο Κόναν Ντούλ και η επιτυχία του αστυνομικού μυθιστορήματος», στον «Pérgaso» του Αυγούστου 1930: είναι αξιοσημείωτο για την ανάλυση αυτού του είδους της λογοτεχνίας και για τις διάφορες υποδιαιρέσεις που είχε μέχρι τώρα. Μια που ο λόγος έφερε τον Τσέστερτον και για τη σειρά των διηγημάτων του πατέρα Μπράουν, ο Σοράνι δεν παίρνει υπ' όψη του δύο πολιτιστικά στοιχεία που φαίνονται βασικά: α) δεν αναφέρεται στην κωμικοτραγική ατμόσφαιρα που εκδηλώνεται ιδιαίτερα στο βιβλίο «Η αθωότητα του πατέρα Μπράουν» που είναι και το καλλιτεχνικό στοιχείο που εξυψώνει το αστυνομικό διήγημα του Τσέστερτον, όταν, όχι πάντα, η έκφραση είναι απόλυτα επιτυχημένη. β) Δεν αναφέρεται στο γεγονός ότι τα διηγήματα του πατέρα Μπράουν είναι «απολογητικές» του καθολικισμού και του ρωμαϊκού κλήρου, εκπαιδευμένος να γνωρίζει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ψυχής, εξασκημένος από την εξομολόγηση και από τη θέση του σαν πνευματικού οδηγού και ενδιαμέσου ανάμεσα στον άνθρωπο και τη θετικιστική ψυχολογία του προτεστάντη Κόναν Ντούλ. Ο Σοράνι, στο άρθρο του, αναφέρεται στις διάφορες προσπάθειες, ειδικότερα στις αγγλοσαξωνικές, και μεγαλύτερης λογοτεχνικής σημασίας για να τελειοποιήσει τεχνικά το αστυνομικό μυθιστόρημα. Το αρχέτυπο είναι ο Σέρλοκ Χολμς, με τα δυο βασικά του χαρακτηριστικά: του επιστήμονα και του ψυχολόγου: προσπαθεί να τελειοποιήσει το ένα ή το άλλο χαρακτηριστικό ή και τα δυο μαζί. Ο Τσέστερτον έχει ακριβώς επιμείνει στο ψυχολογικό στοιχείο, στο παιχνίδι αναλύσεων και συνθέσεων με τον πατέρα Μπράουν, αλλά φαίνεται ότι έχει υπερβάλει πιο πολύ στην τάση του προκειμένου για τον τύπο του ποιητή - αστυνομικού Γκαμπριέλ Γκαλ.

Ο Σοράνι σκισσάρει ένα πλαίσιο της πρωτοφανούς επιτυχίας του αστυνομικού μυθιστορήματος σ' όλες τις τάξεις της κοινωνίας και προσπαθεί να ταυτίσει την ψυχολογική καταγωγή τους: θα ήταν μια εκδήλωση ανταρσίας ενάντια στη μηχανικότητα και τη στατικότητα της σύγχρονης ζωής, ένας τρόπος να δραπετεύσει κανείς από τον καθημερινό κατακερματισμό. Αλλά αυτή η εξήγηση μπορεί να εφαρμοστεί σ' όλες τις μορφές της λογοτεχνίας λαϊκής ή έντεχνης: από την ιπποτική ποίηση (ο Δον Κιχώτης δεν προσπαθεί να δραπετεύσει κι αυτός, ακόμα και πραχτικά, από τον κατακερματισμό και τη στατικότητα της καθημερινής ζωής ενός ισπανικού χωριού;) στο μυθιστόρημα σε συνέχειες διαφόρων ειδών. Θα ήταν, λοιπόν, όλη η λογοτεχνία και η ποίηση ένα ναρκωτικό ενάντια στη χυδαιότητα; Με κάθε τρόπο το άρθρο του Σοράνι είναι αναγκαίο για μια μελλοντική έρευνα πιο οργανική πάνω σ' αυτό το είδος της λαϊκής λογοτεχνίας.

Το πρόβλημα: γιατί είναι διαδεδομένη η αστυνομική λογοτεχνία; Είναι μια ειδική όψη του πιο γενικού προβλήματος: γιατί είναι διαδεδομένη η μη καλλιτεχνική λογοτεχνία; Για πραχτικούς, αναντίρρητα και πολιτιστικούς λόγους (πολιτικούς και ηθικούς): Και αυτή η γενική απάντηση είναι η πιο ακριβής στα παραπλήσια όριά της. Αλλά και η καλλιτεχνική λογοτεχνία ακόμα, δεν διαδίδεται για πραχτικούς ή για πολιτικούς και ηθικούς λόγους, κι αυτή, και μόνο έμμεσα για λόγους καλλιτεχνικής καλαισθησίας, έρευνας κι απόλαυσης της ομορφιάς; Στην πραγματικότητα, ένα βιβλίο διαβάζεται μετά από πραχτικές προτροπές (και χρειάζεται να ερευνηθεί γιατί ορισμένες προτροπές γενικεύονται περισσότερο από τις άλλες) και ξαναδιαβάζεται για καλλιτεχνικούς λόγους. Η αισθητική συγκίνηση δεν προκαλείται σχεδόν ποτέ από το πρώτο διάβασμα. Αυτό επαληθεύεται ακόμα περισσότερο στο θέατρο, όπου η αισθητική συγκίνηση του θεατή είναι ελάχιστη σε ποσοστό σε σχέση με το ενδιαφέρον του: γιατί στη σκηνή παίζουν ρόλο άλλα στοιχεία πολλά από τα οποία δεν είναι ούτε καν διανοητικά, αλλά απλά φυσιολογικά όπως το Sex appeal, κλπ. Σε άλλες περιπτώσεις, η αισθητική συγκίνηση στο θέατρο δεν πηγάζει από το λογοτεχνικό έργο, αλλά από την ερμηνεία των ηθοποιών και την παρουσίαση του σκηνοθέτη: σ' αυτές τις περιπτώσεις, και το λογοτεχνικό κείμενο του θεατρικού έργου, που προσφέρει το πρόσχημα για την παρουσίαση, δεν πρέπει να είναι «δύσκολο» και ψυχολογικά ψεύτικο, αλλά

αντίθετα «στοιχειώδες και λαϊκό», με την έννοια ότι τα πάθη που αναπαράσταινονται είναι τα πιο βαθιά «ανθρώπινα» και άμεσης εμπειρίας (εκδίκηση, τιμή, μητρική αγάπη κλπ.) και γι' αυτό η ανάλυση περιπλέκεται και σ' αυτές τις περιπτώσεις.

Οι μεγάλοι παραδοσιακοί ηθοποιοί χειραφετήθηκαν στο «Μόρτε τσιθίλε», στις «Δύο ορφανές», στο «Κοφίνι του παπα-Μαρτέν», κλπ., περισσότερο απ' ό,τι στις πολύπλοκες ψυχολογικές μηχανορραφίες: στην πρώτη περίπτωση το χειροκρότημα ήταν χωρίς επιφυλάξεις· στη δεύτερη, ήταν πιο ψυχρό, προορισμένο να φτάσει στον αγαπημένο από το κοινό συγγραφέα, από την εργασία που παρουσιάστηκε κλπ.

Μια παρόμοια αιτιολόγηση, μ' εκείνη του Σοράνι, της επιτυχίας των λαϊκών μυθιστορημάτων θρίσκειται σ' ένα άρθρο του Φιλίππο Μπούρτσιο πάνω στους «Τρεις σωματοφύλακες» του Αλέξανδρου Δουμά δημοσιευμένο στη «Stampa», στις 22 Οκτώβρη 1930 και ξαναδημοσιευμένο αποσπασματικά στην «Italia Letteraria» στις 9 Νοέμβρη. Ο Μπούρτσιο θεωρεί τους «Τρεις σωματοφύλακες» μian εξαιρετική προσωποποίηση, όπως ο «Δον Κιχώτης» και ο «Ορλάνδος Μαινόμενος» του μύθου της περιπέτειας, «δηλαδή, ενός ουσιαστικού στοιχείου στην ανθρώπινη φύση, που φαίνεται ν' απομακρύνεται επικίνδυνα και βαθμιαία από τη σύγχρονη ζωή. Όσο περισσότερο η ύπαρξη γίνεται λογική [ή ορθολογικοποιημένη; περισσότερο καταναγκαστικά, που αν είναι λογική για τις κυρίαρχες ομάδες, δεν είναι για τους κυριαρχούμενους· και που είναι συνδεδεμένη με την οικονομικο-πραχτική δραστηριότητα, που για χάρη της εξασκεείται ο καταναγκασμός, έμμεσα έστω, και στα στρώματα των «διανοουμένων»]; και οργανωμένη, η σιδερένια κοινωνική πειθαρχία, το οφειλόμενο καθήκον στο συγκεκριμένο άτομο έχει προβλεφθεί [αλλά όχι από τους διευθύνοντες, όπως φαίνεται από τις κρίσεις και από τις ιστορικές καταστροφές], τόσο περισσότερο το περιθώριο της περιπέτειας ελαττώνεται όπως ελαττώνεται και το ελεύθερο δάσος, που ανήκει σ' όλους, μέσα στους αποπνιχτικούς τοίχους της ατομικής ιδιοκτησίας.... Ο ταιηλορισμός είναι ένα ωραίο πράγμα και ο άνθρωπος είναι ένα ευπροσάρμοστο ζώο, ίσως, όμως, να υπάρχουν όρια στη μηχανοποίηση του. Αν μου ζητούσαν να τους πω τις βαθιές αιτίες της αναταραχής της Δύσης, θ' απαντούσα χωρίς δισταγμό: η παρακμή της πίστης (!) και η απονέκρωση της περιπέτειας. Θα νικήσει ο ταιηλορισμός ή θα νικήσουν οι «Σωματοφύλακες»; Αυτή είναι μια άλλη συζήτηση και την απάντηση, που θα νικήσουν οι «Σωματοφύλακες»; Αυτή είναι μια άλλη συζήτηση και την απάντηση, που πριν 30 χρόνια φαίνονταν σίγουρη, καλύτερα να την κρατήσαμε μετέωρη. Αν ο σημερινός πολιτισμός δεν προχωρήσει γρήγορα, θα παραβρεθούμε ίσως σε ενδιαφέροντα κράματα των δύο».

Το ζήτημα είναι ότι: ο Μπούρτσιο δεν παίρνει υπ' όψη του το γεγονός ότι υπήρξε πάντα ένα μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας, που η δραστηριότητά του ήταν πάντα στα πλαίσια του ταιηλορισμού και σιδηρά πειθαρχημένη, και που προσπάθησε να δραπετεύσει από τα στενόχωρα όρια της υπάρχουσας οργάνωσης που το συνέθλιβε με τη φαντασία και τη χίμαιρα. Η πιο μεγάλη περιπέτεια, η πιο μεγάλη «ουτοπία», που έχει συλλογικά δημιουργήσει η ανθρωπότητα, δηλ. η θρησκεία, δεν είναι ένας τρόπος δραπέτευσης από τον «γήινο κόσμο»; Και δεν είναι μ' αυτήν την έννοια, που μιλάει ο Μπαλζάκ για τον κλήρο σαν το όπιο της φτώχειας, φράση που την πήραν έπειτα άλλοι; Αλλά το πιο αξιοσημείωτο είναι ότι δίπλα στον Δον Κιχώτη υπάρχει ο Σάντσο Πάντσα, που δε θέλει «περιπέτειες», αλλά σιγουριά στη ζωή και το ότι η πλειοψηφία των ανθρώπων θασανίζεται ιδιαίτερα από την ανησυχία του μη «προβλεπτού αύριο», του εφήμερου της καθημερινής τους ζωής, δηλαδή από μια πληθώρα πιθανών «περιπετειών».

Στον σύγχρονο κόσμο, το ζήτημα παίρνει άλλες αποχρώσεις απ' αυτές του παρελθόντος, επειδή η καταναγκαστική ορθολογικοποίηση της ύπαρξης πλήττει πάντα περισσότερο τις μεσαίες και διανοούμενες τάξεις σε πρωτοφανή βαθμό: ακόμα όμως και γι' αυτές, δεν πρόκειται για παρακμή της περιπέτειας, αλλά για μεγάλη περιπέτεια της καθημερινής

ζωής, δηλαδή για το εξαιρετικά εφήμερο της ύπαρξης, ενωμένης με την πεποίθηση ότι ενάντια σε τέτοιο εφήμερο δεν υπάρχει ατομικός τρόπος υπεράσπισης: οπότε, επιδιώκει την «ωραία» κι ενδιαφέρουσα περιπέτεια, επειδή οφείλεται στην ελεύθερη πρωτοβουλία του ενάντια στην «άσκημη» και επαναστατική περιπέτεια, γιατί οφείλεται σε συνθήκες που έχουν επιβληθεί από άλλους και όχι προταθεί.

Η αιτιολόγηση του Σοράνι και του Μπούρτσιο ισχύει ακόμα και για να εξηγήσει τον φανατικό αθλητικό «ενθουσιασμό» δηλαδή εξηγεί πολλά και γι' αυτό τίποτα. Το φαινόμενο είναι παλιό, τουλάχιστον όσο και η θρησκεία, και είναι πολυεδρικό, όχι μονόπλευρο: έχει ακόμα και μια θετική όψη, δηλαδή την επιθυμία της «εκπαίδευσης», γνωρίζοντας ένα τρόπο ζωής που θεωρείται ανώτερος από τον δικό του, την επιθυμία να εξυψώσει τη δική του προσωπικότητα, προτείνοντας πρότυπα ιδεών, την επιθυμία να γνωρίζει περισσότερο κόσμο και περισσότερους ανθρώπους απ' όσο είναι δυνατό σε ορισμένες συνθήκες της ζωής, την υπεροψία κλπ. κλπ.

Μετάφραση: Χρήστος Μαστραντώνης

Πολιτικά Κείμενα

«Λεγκαλισμός» και «καρμποναρισμός» στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας

Στο φυλλάδιό του για τη «Μπολσεβικοποίηση των κομμουνιστικών κομμάτων» που μεταφράστηκε και μοιράστηκε στους αντιπροσώπους της Ολομέλειας της Εκκ¹ ο σύντροφος Μανουίλσκι κάνει μερικές παρατηρήσεις για το ιταλικό κόμμα τις οποίες πρέπει να επανορθώσει και να προσδιορίσει με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Ο σύντροφος Μανουίλσκι γράφει:

Έχουμε στην Ιταλία ένα κόμμα παράνομο, ισχυρό, καλά οργανωμένο με περίπου 30.000 μέλη, αλλά η επιρροή του έξω απ' την οργάνωση είναι ως τώρα εξαιρετικά αδύνατη [στις μεταφράσεις η κρίση επιδεινώθηκε: λέγεται ότι η επιρροή του κόμματος είναι μηδέν].

Το ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα πρέπει να παραιτηθεί λιγάκι [;] απ' τον καρμποναρισμό του, να μάθει να εκμεταλλεύεται όλες τις ευκαιρίες για να θγει ανοιχτά στο πεδίο της πολιτικής και οικονομικής πάλης. Απ' αυτή την άποψη οι ιταλοί σύντροφοι θα έπρεπε να θυμούνται τις μεθόδους του ρώσικου μπολσεβίκικου Κόμματος που, την παραμονή της 17 Οκτωβρίου 1905, κατόρθωνε να σπάσει τα αστυνομικά εμπόδια που το έπνιγαν (σ. 35 του φυλλάδιου). Στην Ιταλία, παρά τη σκληρή τρομοκρατία το κόμμα με τριάντα χιλιάδες μέλη, κέρδισε στις τελευταίες εκλογές γύρω στους 300.000 ψήφους (σ. 10).

1. Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Απ' αυτό το σύνολο των διαπιστώσεων φαίνεται:

1) ότι το ιταλικό κόμμα, από τον Απρίλη 1924 (εποχή των εκλογών) ως σήμερα, δεν έκανε καμιά αριθμητική πρόοδο της δύναμής του· δηλαδή ότι η κρίση του φασισμού που άνοιξε με τη δολοφονία Ματεότι (Ιούνης 1924) και η πολιτική του κόμματος σ' αυτή τη φάση της ιταλικής ζωής δεν είχαν καμιά αντανάκλαση στον καθορισμό της ανάπτυξης της κομματικής οργάνωσης·

2) ότι αυτή η κατάσταση οφειλόταν στον «καρμποναρισμό» των ηγετών του κόμματος, και μάλιστα, ενός μέρους των ηγετών του κόμματος που δεν ήθελαν και δεν θέλουν να μάθουν τίποτα από τα περασμένα γεγονότα και από τις εμπειρίες των άλλων κομμάτων της Διεθνούς και ειδικά του ρώσικου μπολσεβίκικου Κόμματος.

Η αλήθεια είναι ότι το ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα τον Απρίλη 1924, τη στιγμή δηλαδή των εκλογών, αριθμούσε μόνο 10000 μέλη και ότι μέσα σ' αυτή την περίοδο έχει τριπλασιάσει τη δύναμή του (υπάρχουν επίσης γύρω στις 6000 μέλη του ιταλικού κόμματος μετανάστες στη Γαλλία και που ανήκουν στο γαλλικό κόμμα και καμιά χιλιάδα μετανάστες στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αργεντινή, που ανήκουν στα αντίστοιχα κόμματα αυτών των χωρών)· δηλαδή η αλήθεια είναι ότι το κόμμα μας από την άποψη της οργάνωσης ξαναπρόσκτησε όλ' αυτά που είχε χάσει στα χρόνια της χειρότερης φασιστικής τρομοκρατίας. Ακόμη κι αν δεν υπήρχαν στη διάθεσή μας άλλα στοιχεία φανερά και ελέγχσιμα, πώς θα ήταν δυνατό να νοηθεί μια αριθμητική αύξηση τόσο σημαντική χωρίς να προϋποτιθεται και μια πραγματική αύξηση της επιροής του κόμματος στις εργαζόμενες μάζες και τη χώρα; Είναι φανερό ότι τα πιο ενεργητικά και πιο δραστήρια στοιχεία του προλεταριάτου και των αγροτών δεν μετατίθενται προς τη συμμετοχή στο επαναστατικό κόμμα χωρίς να υπάρχει μια ολόκληρη μετάθεση της μεγάλης μάζας προς τ' αριστερά, χωρίς δηλαδή η επιροή του κόμματος να επεκτείνεται και να βαθαιίνει. Αλλά υπάρχουν και στοιχεία κρίσης άμεσα ελέγξιμα για να θεβαιώσουν ότι μια τέτοια κίνηση υπάρχει πραγματικά και δεν είναι μόνο υποτιθέμενη. Τους τελευταίους μήνες του 1924 το κόμμα είχε διανείμει περίπου 100000 ταυτότητες της Κόκκινης Βοήθειας και το Γενάρη 1925 είχε ήδη κάνει προϋπολογισμό, με βάση τη ζήτηση που είχε σημειωθεί, για διανομή 160000 ταυτοτήτων. Σ' αυτούς τους πρώτους μήνες του 1925 η Unità όργανο του κόμματος, συγκέντρωνε γύρω στις 1200 λιρέτες υποστήριξης καθημερινά· αυτό σημαίνει πως καθημερινά 500 τουλάχιστον εργάτες στέλνουν υποστήριξη στην εφημερίδα. Στο συνδικαλιστικό πεδίο το κόμμα διευθύνει δύο εθνικές ομοσπονδίες, την ομοσπονδία των εργαζομένων ξύλου και την ομοσπονδία των εργαζομένων σε ξενοδοχεία και εστιατόρια, και μια σειρά Εργατικά Κέντρα: Τριέστη, Τρεβίζο, Μπάρι, Φότζα, Μεσσίνα, Νάπολη. Στο Τορίνο, όπου δεν υπάρχει Εργατικό Κέντρο, αλλά μόνο μια συνομοσπονδιακή γραμματεία, διευθύνουμε 19 συνδικάτα έναντι 8 που διευθύνουν οι ρεφορμιστές και οι μαξιμαλιστές· έχουμε την πλειοψηφία των συνδικάτων σε μια σειρά πόλεις όπως η Σαβόνα, Βενετία, Πάντοβα, Βιντσέντσα, κλπ., όπου δεν υπάρχει ούτε Εργατικό κέντρο, ούτε συνομοσπονδιακή γραμματεία.

Χωρίς αμφιβολία το κόμμα είναι ακόμα αδύνατο, και η επιροή του στη μάζα απέχει πολύ από του να είναι η αναγκαία εκείνη για ν' ανατραπεί το αστικό καθεστώς· αλλά ανάμεσα σ' αυτή την αντικειμενική διαπίστωση και την καταστροφική κρίση του συντρόφου Μανουίλσκι υπάρχει μια ορισμένη απόσταση που χρειάζεται να γίνει ακριβής σ' όλη της την αδικία. Είναι επίσης αλήθεια ότι το κόμμα μπορεί και συνεπώς πρέπει να κάνει άλλες προόδους, ότι το κόμμα δεν έχει ακόμα εκμεταλλευτεί όλες τις δυνατότητες που του προσφέρονται για να φέρει στις γραμμές του όλα τα στοιχεία που είναι διατεθειμένα ν' αγωνιστούν κάτω από τη σημαία του. Λόγου χάρη στο Τορίνο το κόμμα αριθμεί 700 μέλη (είχε 300 τη στιγμή των εκλογών) και 800 συμπαθούντες, συντονισμένους γύρω από τους πυρήνες των εργοστασίων, οι οποίοι αντιτείνουν μιαν ορισμένη αντίσταση στην άμεση

συμμετοχή στο κόμμα, δικαιολογώντας την με μια σειρά αιτίες, κυρίως ψυχολογικού χαρακτήρα, που εξαρτώνται από το καθεστώς της φασιστικής τρομοκρατίας, που μπορούν να ξεπεραστούν μόνο από μια πιο εντατική και συστηματική δουλειά των πυρήνων.

Η δραστηριότητα του κόμματος στους κόλπους των μαζικών οργανισμών όπως τα συνδικάτα, οι συνεταιρισμοί (οι κομμουνιστές έχουν την πλειοψηφία στις συνεταιριστικές οργανώσεις της Τριέστης και των Πουλιέ και έχουν δύο αντιπροσώπους στην Εθνική επιτροπή της Ένωσης των συνεταιρισμών) και οι αγροτικές οργανώσεις, δείχνει πια πως η κατηγορία για «καρμποναρισμό» που κίνησε ο σύντροφος Μανουίλσκι είναι τουλάχιστον υπερβολική. Υπάρχει μια ολόκληρη σειρά από κομματικές οργανώσεις πέρα από την κοινοβουλευτική ομάδα που εργάζονται νόμιμα: το συνδικαλιστικό τμήμα, η σύνταξη της *Unità*, το αγροτικό τμήμα. Φαίνεται επίσης ότι ο σύντροφος Μανουίλσκι δεν έχει ακούσει ποτέ να μιλούν για δημόσιες συγκεντρώσεις που πραγματοποιεί συνεχώς το κόμμα μπροστά στα εργοστάσια και στις πλατείες των χωριών, συγκεντρώσεις που, νομίζουμε, είναι ακριβώς η ιταλική εφαρμογή των μεθόδων που ακολούθησε το ρώσικο μπολσεβίκικο κόμμα στις πιο μαύρες περιόδους της τσαρικής αντίδρασης· και όμως ήδη αρκετές εκατοντάδες απ' αυτές τις συγκεντρώσεις πραγματοποιήθηκαν και σχεδόν κάθε μέρα πραγματοποιούνται νέες: έγιναν κανονική δραστηριότητα των ιταλών συντρόφων και συνέβαλαν ισχυρά στο ξύπνημα της εργαζόμενης μάζας που δυναμώνει και πραγματοποιεί ξανά μεγάλες απεργίες, όπως των μεταλλουργών της Άνω Ιταλίας.

Είναι δυνατό να μιλάει κανείς για «καρμποναρισμό» σ' ένα κόμμα σαν το δικό μας, που εργάζεται με τον τρόπο που περιγράψαμε παραπάνω; Η κατηγορία είναι αδικαιολόγητη και βαθιά άδικη. Πώς μπόρεσε να γεννηθεί και να φτάσει ως το σύντροφο Μανουίλσκι; Το ζήτημα είναι σημαντικό και αξίζει να εξεταστεί με συντομία. Στους μήνες Νοέμβρη και Δεκέμβρη 1924 προσπάθησε να ανοίξει δρόμο στους κόλπους του κόμματός μας ένα αδύνατο ρεύμα που ζητούσε γενικά περισσότερη «νομιμότητα». Ερμηνευτής στην Κεντρική Επιτροπή αυτού του μικρού ρεύματος, που αντιπροσωπευόταν σχεδόν αποκλειστικά από τους ήδη μαξιμαλιστές τριτοδιεθνιστές, ήταν ο σύντροφος Σεράτι. Αλλά στην ερώτηση τι θα σήμαινε η «μεγαλύτερη νομιμότητα» δεν πήραμε παρά μια απάντηση: «Να λειτουργεί το κόμμα με βάση τις μεγάλες συνελεύσεις κατά περιοχές και όχι με βάση τους πυρήνες». Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι μερικά στοιχεία αυτού του ρεύματος που τόσο αγαπά τη «νομιμότητα» βρήκαν κάθε είδους πρόφαση (επαγγελματικές υποθέσεις, χάσιμο τραίνων, ασάφεια στις εντολές που έλαβαν, κλπ.) για να ξεφύγουν συστηματικά να κάνουν συγκεντρώσεις μπροστά στα εργοστάσια. Ένας άλλος λόγος, και ίσως πιο σημαντικός, πρέπει ν' αναζητηθεί στις διαφοροποιήσεις για την εκτίμηση της πολιτικής κατάστασης και των άμεσων διεξόδων της. Η Κεντρική Επιτροπή στο σύνολό της εκτιμούσε την κατάσταση με τον ακόλουθο τρόπο. Η επαναλειτουργία του Κοινοβουλίου, μετά την άρνηση της αντιπολίτευσης του Αθεντίνο να συστήσει ένα αντικοινοβούλιο για να διευρυνθεί και να βαθύνει η πάλη ενάντια στο φασισμό και μετά τη σύσταση μέσα στη Βουλή μιας αντιπολίτευσης που αποτελούνταν από πολιτικές προσωπικότητες στο ανάστημα των Τζολίτι, Ορλάντο, Σαλάντρα, σημειώνει την πραγματική ενίσχυση της κυβέρνησης Μουσολίνι. Είναι τώρα πια φανερό ότι η αστική τάξη δεν προτιμά να καταργήσει την κυβέρνηση Μουσολίνι και το φασισμό, αλλά μόνο να κάνει το φασισμό κάτι το κανονικό, να τον κάνει να γίνει ένα κόμμα σαν τ' άλλα (το πιο δυνατό ανάμεσα στα αστικά κόμματα, και όχι πια το κόμμα που έχει το μονοπώλιο της εξουσίας και δεν μπορεί να καταργηθεί παρά μόνο με βίαιη εξέγερση). Είναι βέβαιο λοιπόν ότι ο Μουσολίνι θα αναλάβει ξανά την επίθεση ενάντια στους αντιπάλους του και ειδικά ενάντια στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Ένα πολύ μικρό μέρος της Κεντρικής επιτροπής, αν και σε τελευταία ανάλυση δέχτηκε αυτή την εκτίμηση, ταλαντευόταν συνεχώς, δείχνοντας πως δεν έχει ακόμα θεραπευτεί

από ορισμένες μορφές πολιτικού υστερισμού που χαρακτηρίζει τους ιταλούς μαξιμαλιστές. Στην πραγματικότητα αυτοί οι σύντροφοι «είχαν την ελπίδα» ότι ο Τζολίτι θα διαδεχόταν τον περασμένο Δεκέμβρη το Μουσολίνι και έλπιζαν επομένως σε μια περίοδο σχετικής δημοκρατίας και πιθανής νομιμοποίησης του κόμματος. Τυπικό είναι το γεγονός ότι τους μήνες ακριβώς που αυτά τα στοιχεία ζητούσαν να συγκληθούν δημόσια οι μεγάλες κατά περιοχές συνελεύσεις των συντρόφων, η κυβέρνηση για πρώτη φορά διέλυσε νομότυπα μια σειρά επαρχιακές κομμουνιστικές οργανώσεις (λόγου χάρη Φλωρεντία, Ούντινε, Βενετία, Πάντοβα) και τοπικές κομμουνιστικές οργανώσεις, και μια ολόκληρη σειρά Εργατικά Κέντρα (Τριέστη, Μπάρι, Φότζα) κι έβαλε την αστυνομία να καταλάβει την έδρα της ομοσπονδίας των εργαζομένων ξύλου επ' αόριστον. Τυπικό είναι το γεγονός ότι αυτούς τους μήνες έκλεισαν σ' ολόκληρη την Ιταλία χιλιάδες και χιλιάδες (στο Τορίνο 140) λαϊκά καφέ και εστιατόρια όπου η αστυνομία υποψιαζόταν πως γίνονται οι συγκεντρώσεις των πυρήνων και των επιτροπών τους. Η μορφή του συνδυασμού παράνομης και νόμιμης δουλειάς που καθόρισε η Κεντρική επιτροπή αποδείχτηκε πρακτικά η καλύτερη για να διασωθεί από την καταστροφή το σύνολο της κομμουνιστικής οργάνωσης, χωρίς επίσης να διακόψει, αλλά αντίθετα μάλιστα εντείνοντας, την ανοιχτή δράση με τις συγκεντρώσεις στα εργοστάσια και τις απόπειρες κινητοποίησης των μεγάλων μαζών. Στη Φότζα οργάνωθηκε μια πορεία αρκετών χιλιάδων εργατών για να γιορτάσουν την επαναλειτουργία του Εργατικού Κέντρου στο Μπάρι σε μια συγκέντρωση με το σύντροφο Γκρατσιαντέι συγκεντρώθηκαν στον προκαθορισμένο τόπο της πόλης 4000 εργαζόμενοι απ' όλα τα μεσαία και μικρά εργοστάσια της πόλης.

Στην οργανωτική κατεύθυνση του κόμματος στο σύνολό του δεν υπάρχει κανένα ίχνος

Η Τζούλια με τα παιδιά Ντέλιο και Τζουλιάνο.

«καρμποναρισμού»· φυσικά δεν υπάρχει ούτε ίχνος παλιού λεγκαλιστικού φορμαλισμού που είναι τυπικός της σοσιαλδημοκρατίας. Απ' αυτή την άποψη το ιταλικό κόμμα συσσωρεύσε αξιοσημείωτες εμπειρίες κι απόχτησε μιαν ορισμένη ικανότητα μέσα σε τούτα τα χρόνια φασιστικής τρομοκρατίας. Χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από αυθαιρεσία, δηλαδή από την τεράστια αντικειμενική για το κόμμα μας δυσκολία ότι σχηματοποιεί άκαμπτα τους οργανωτικούς κανόνες. Αυτή η κατάσταση συνεχίζεται αν και η φασιστική δραστηριότητα έχει μειωθεί και η καταπιεστική δράση κατά του επαναστατικού κινήματος καταλήγει πάλι να απορροφηθεί απ' το δικαστικό και αστυνομικό μηχανισμό του Κράτους· συνεχίζει να επιβαρύνεται από μια νέα άποψη, από την ολοένα πιο δραστήρια παρέμβαση της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας κατά των μαζικών οργανώσεων που κατευθύνονται ενό τους κομμουνιστές, που θέτει στο κόμμα καθημερινά το ζήτημα της συνδικαλιστικής ενότητας. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η φασιστική κυδέρνηση διέλυσε το Εργατικό Κέντρο Τριέστης και η συνδικαλιστική γραφειοκρατία εκδίωξε ταυτόχρονα από τη Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας το γραμματέα αυτού του Εργατικού Κέντρου σύντροφο Γιουράγκα. Να μια σειρά προβλήματα που δεν είχε να λύσει το ρωσικό μπολσεβίκικο Κόμμα στην περίοδο της αντίδρασης και που ζητούν από το ιταλικό κόμμα μας, που αγωνίζεται με πείσμα κατά της συνδικαλιστικής διάσπασης, τη μέγιστη προσοχή και επαγρύπνηση κατά των λαθών τόσο της δεξιάς όσο και της άκρας αριστεράς.

Το γεγονός ότι ο αριθμός των κομματικών μελών, ακόμη και στις πιο μαύρες μέρες της αντίδρασης (όπως λόγου χάρη το Φλεβάρη 1923 όταν φυλακίστηκε ολόκληρη σχεδόν η Κεντρική Επιτροπή και πάνω από 2000 απ' τους πιο υπεύθυνους αγωνιστές) δεν κατέβηκε ποτέ κάτω από 7000 και ότι η επιροή του στα συνδικάτα μεγαλώνει μέρα με τη μέρα, αποδείχνει ότι το κόμμα ήξερε αρκετά καλά να λύνει όλο αυτό το σύνολο των ζητημάτων.

Γι' αυτό ζητάμε από το σύντροφο Μανουίλσκι λίγη επιφύλαξη και ακρίβεια όταν διατυπώνει κρίσεις σαν αυτές που δημοσίευσε για το κόμμα μας. Είναι παράλογο, σύντροφοι υπεύθυνοι σαν το Μανουίλσκι, σ' ένα γραφτό που πρέπει να συμβάλει στη διαμόρφωση γνώμης των αντιπροσώπων σε μια διεθνή διάσκεψη, να κάνουν διαπιστώσεις τόσο στερεωμένης βάσης και να πέφτει σε αντιφάσεις τόσο φανερές σαν την παρακάτω: στη σ. 40 φαίνεται να μέμφεται το κόμμα ότι είναι πολύ μικρό σε σύγκριση προς τη ζώνη επιροής του (δηλαδή λέει: το ιταλικό κομμουνιστικό κίνημα είναι ένα μεγάλο σώμα με πάρα πολύ μικρό κεφάλι)· στη σ. 35 μέμφεται το κόμμα ότι δεν έχει παρά εξαιρετικά αδύνατη επιροή (*μηδέν* στην γαλλική μετάφραση) αν και έχει ισχυρή οργάνωση, κλπ., δηλαδή λέει ότι το ιταλικό κομμουνιστικό κίνημα είναι ένα μεγάλο κεφάλι με λιλιπούτειο σώμα. Είναι πολύ να ζητήσουμε από το σύντροφο Μανουίλσκι: 1) να συμφωνήσει με τον εαυτό του, 2) ναβάλει σε συμφωνία τις δυο του απόψεις με την πραγματικότητα του ιταλικού κινήματος; Θα ήταν κι αυτό εξαιρετική συμβολή στην μπολσεβικοποίηση των κομμάτων.

Μετάφραση: Μυρσίνη Ζορμπά

Σοσιαλισμός και Κουλτούρα

Αναγνώσματα

Έχω εδώ στο τραπεζάκι μερικές πρόσφατες δημοσιεύσεις. Άλλες τις βλέπω να έχουν αναγγελθεί. Έχω λάβει δύο ή τρεις εγκυκλίους που προαναγγέλλουν την έκδοση περιοδικών που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που αναφέρονται στην περίπλοκη δράση που πρέπει να αναπτύξει το προλεταριάτο για την επίτευξη των άμεσων ή τελικών σκοπών του. Συζητώ με συντρόφους, με φίλους, με συγγενείς. Αισθάνομαι απ' όλους κάτι το διαφορετικό. Νέες ανάγκες γεννήθηκαν και ερεθίζουν τη σκέψη. Η πραγματικότητα περιβάλλον είναι ιδωμένη τώρα κάτω από νέες οπτικές γωνίες. Όλοι είναι ανήσυχοι, σ' όλους υπάρχει ένας αναβρασμός αθέβαιων και αόριστων ακόμα προθέσεων που εκφράζονται γενικά έτσι που δεν καταφέρνουν να ικανοποιηθούν.

Γιατί να το κρύψω; Συμμετέχω και εγώ σ' αυτήν την ανησυχία, σ' αυτήν την αβεβαιότητα. Σίγουρος ότι χαλιναγωγώ τα ερεθίσματα, ότι δεν αφήνομαι να βυθιστώ στα κύματα νέων εντυπώσεων που χτυπούν το κατώφλι της συνείδησης και απαιτούν να γίνουν αποδεκτές και απαιτούν να ερευνηθούν.

Τρία χρόνια πολέμου φέραν σπουδαίες ανακατατάξεις στον κόσμο. Μα ίσως αυτή είναι η μεγαλύτερη απ' όλες τις ανακατατάξεις: τρία χρόνια πολέμου έκαναν *εναίσθητο τον κόσμο*. Εμείς αισθανόμαστε τον κόσμο, πριν τον σκεφτόμαστε μόνο. Αισθανόμαστε τον δικό μας μικρό κόσμο, συμμετέχουμε στους πόνους, στις ελπίδες, στις θελήσεις, στα συμπεράσματα του μικρόκοσμου στον οποίο ήμασταν βυθισμένοι πιο άμεσα. Είχαμε συνδεθεί με την πιο πλατιά συλλογικότητα μόνο με μια προσπάθεια σκέψης, με μια τεράστια προσπάθεια που ήταν αφηρημένη. Τώρα η σύνδεση έγινε πιο εσωτερική. Βλέπουμε ευκρινώς αυτό που πριν ήταν αθέβαιο και αόριστο. Βλέπουμε ανθρώπους, πλήθη ανθρώπων εκεί όπου χτες δεν βλέπαμε τίποτα άλλο παρά Κράτη ή μεμονωμένους αντιπροσωπευτικούς ανθρώπους.

Η καθολικότητα της σκέψης συγκεκριμενοποιήθηκε, τείνει τουλάχιστον να συγκεκριμενοποιηθεί. Κάτι γκρεμίζεται αναγκαστικά μέσα μας και μέσα στους άλλους. Σχηματίστηκε ένα νέο ηθικό κλίμα. Τα πάντα είναι κινητά, ασταθή, ρευστά. Ωστόσο οι αναγκαίοι της στιγμής επείγουν και γι' αυτό το ρευστό τείνει να στερεοποιηθεί, αυτό που δεν είναι άλλο από πνευματική περιπέτεια απαιτεί να γίνει οριστικό. Το ερέθισμα για σκέψη γίνεται ωραία και τέλεια σκέψη. Αυτό που είναι μόνο επιθυμία γίνεται καθαρή και συγκεκριμένη θέληση. Και γεννιέται το χάος, η σύγχυση των γλωσσών και διασταυρώνονται οι πιο αλλόκοτες προτάσεις με τις πιο φωτεινές αλήθειες.

Πληρώνουμε έτσι την χθεσινή μας ελαφρότητα, την χθεσινή μας επιφανειακότητα. Ξεσυνηθισμένοι στη σκέψη, ευχαριστημένοι από τη ζωή που περνά μέρα με τη μέρα, θρισκόμαστε σήμερα άοπλοι μπροστά στην καταιγίδα. Είχαμε μηχανοποιήσει τη ζωή, είχαμε μηχανοποιήσει εμάς τους ίδιους. Μας αρκούσαν λίγα: η κατάκτηση μιας μικρής αλήθειας μας γέμιζε με τόση χαρά σαν να είχαμε κατακτήσει όλη την αλήθεια. Αποφεύγαμε τις προσπάθειες, μας φαινόταν ανώφελο να κάνουμε μακρινές υποθέσεις και να τις λύνουμε έστω και προσωρινά. Ήμασταν ανσυνείδητα μυστικιστές. Ή δίναμε πάρα πολύ σημασία στην πραγματικότητα της στιγμής, στα γεγονότα ή δεν τους δίναμε καμία. Ή ήμασταν

αόριστοι γιατί ζούσαμε όλη μας τη ζωή για ένα γεγονός, για το σήμερα, υπνωτισμένοι, ή ήμασταν αόριστοι γιατί μας έλειπε τελείως η ιστορική αίσθηση και δεν βλέπαμε ότι το μέλλον θυθίζει τις ρίζες του στο παρόν και το παρελθόν και οι άνθρωποι, οι κρίσεις των ανθρώπων μπορούν να κάνουν άλματα, πρέπει να κάνουν άλματα, κι όχι η ύλη, η οικονομική και ηθική πραγματικότητα.

Ακόμη πιο μεγάλο είναι το τωρινό καθήκον να θάλουμε μια τάξη μέσα μας. Ο κόσμος πλησίασε σε μας μηχανικά λόγω προτροπών και δυνάμεων που μας ήταν ξένες. Ασυνείδητα πολλοί βλέπουν σε μας τη σωτηρία. Υπήρξαμε οι μόνοι που προετοιμάζαμε ένα μέλλον διαφορετικό, καλύτερο από το παρόν. Όλοι αυτοί που δεν έχουν αυταπάτες, μα ιδιαίτερα όλο το τεράστιο πλήθος, που ο τρίχρονος πόλεμος το έφερε στο φως της ιστορίας, το υποχρέωσε να ενδιαφερθεί για την συλλογική ζωή, περιμένει από εμάς την σωτηρία, την νέα τάξη πραγμάτων. Μια τεράστια πνευματική κρίση προξενήθηκε. Ανήκουστες ανάγκες γεννήθηκαν σ' αυτόν που μέχρι χθές δεν είχε αισθανθεί άλλη ανάγκη από το να ζει και να τρέφεται. Και αυτή ακριβώς την ιστορική στιγμή – όπως άλλωστε αναγκαστικά έπρεπε να συμβεί – ήταν που συνέβη η μεγαλύτερη καταστροφή αγαθών που αρκούσαν να ικανοποιήσουν το μεγαλύτερο μέρος εκείνων των αναγκών.

Τα νέα δημοσιεύματα, οι νέες επιθεωρήσεις, δεν μου δίνουν, δεν καταφέρνουν να μου δώσουν καμιά από τις ικανοποιήσεις που ζητώ. Αυτό, εξ άλλου, δεν είναι λόγος να απελπίζεται κανείς. Τις ικανοποιήσεις πρέπει να τις αναζητήσω σε μένα τον ίδιο, στο εσωτερικό της συνείδησής μου, όπου μόνο μπορούν να συντεθούν όλες οι διαφωνίες, όλες οι ανησυχίες που έχουν προξενηθεί από εξωτερικά ερεθίσματα. Αυτά τα βιβλία δεν είναι τίποτα άλλο για μένα παρά ερεθίσματα, ευκαιρίες για να σκεφτώ, για να σκάψω μέσα μου, για να ξαναβρώ μέσα μου τις βαθιές αιτίες του είναι μου, της συμμετοχής μου στη ζωή του κόσμου. Αυτά τα αναγνώσματα με πείθουν κι άλλη μια φορά ότι μια μεγάλη δουλειά πρέπει να γίνει από εμάς τους σοσιαλιστές. Δουλειά εσωτερικοποίησης, δουλειά εντατικοποίησης της ηθικής ζωής.

Προμηνύεται μια εξαιρετικά έντονη εκστρατεία για την αναθεώρηση της φόρμουλας, των προγραμμάτων που υιοθετήθηκαν έως τώρα. Δεν είναι αναγκαίος αυτός ο αναθεωρητισμός. Τα λάθη που μπόρεσαν να διαπραχθούν, το κακό που δεν μπόρεσε να αποφευχθεί δεν οφείλονται στις φόρμουλες ή στα προγράμματα. Το λάθος, το κακό ήταν σε μας, θρισκόταν στον ερασιτεχνισμό μας, στην ελαφρότητα της ζωής μας, ήταν στη γενική πολιτική τάση για διαστροφές, στην οποία και εμείς επίσης συμμετείχαμε ασυνείδητα. Οι φόρμουλες, τα προγράμματα ήταν εξωτερικά, ήταν άψυχα για πολλούς, δεν τα ζούσαμε με ένταση, με ζήλο, δεν δονούνταν σε κάθε πράξη της ζωής μας, σε κάθε στιγμή της σκέψης μας. Το να αλλάζουμε τις φόρμουλες δεν σημαίνει τίποτα. Πρέπει να αλλάξουμε τους εαυτούς μας, να αλλάξει η μέθοδος της δράσης μας. Είμαστε δηλητηριασμένοι από μια ρεφορμιστική διαπαιδαγώγηση που κατάρσενε τη σκέψη, που τελμάτωσε τη σκέψη, την ενδεχόμενη κριτική επιβλημένη από τις περιστάσεις, την αιώνια σκέψη που ανανεώνεται συνεχώς που όμως ταυτόχρονα διατηρείται αναλοιώτη. Είμαστε επαναστάτες στην πράξη, ενώ είμαστε ρεφορμιστές στη σκέψη. Ενεργούμε καλά και σκεφτόμαστε άσχημα. Προοδεύουμε με επινοήσεις περισσότερο παρά με συλλογισμούς. Και αυτό οδηγεί σε μια συνεχή αστάθεια, σε μια συνεχή ανικανοποίηση. Είμαστε ιδιοσυγκρασίες περισσότερο παρά χαρακτήρες. Δεν ξέρουμε ποτέ αυτό που οι σύντροφοί μας μπορούν να κάνουν αύριο. Είμαστε ξεσυνητισμένοι στη συγκεκριμένη σκέψη και γι' αυτό δεν ξέρουμε να προσδιορίσουμε αυτό που πρέπει να κάνουμε αύριο και αν το ξέρουμε για μας δεν το ξέρουμε για τους άλλους που είναι σύντροφοι του αγώνα που θα πρέπει να συντονίσουν τις προσπάθειές τους με τις προσπάθειές μας.

Στην πολύπλοκη ζωή του προλεταριακού κινήματος λείπει ένα όργανο, αισθανόμαστε

ότι λείπει ένα όργανο. Θα έπρεπε να υπήρχε δίπλα στην εφημερίδα, στις οικονομικές οργανώσεις, στο πολιτικό κόμμα ένα όργανο ελέγχου αφιλοκερδές που να είναι η μαγιά νέας ζωής, νέας έρευνας, που θα ευνοούσε, θα εμπόδιζε και θα συντόνιζε τις συζητήσεις έξω από κάθε πολιτικό και οικονομικό ενδεχόμενο.

Κατά την διάρκεια αυτών των συσχετίσεων που έκανα μεταξύ αναγνωσμάτων, αυτές οι ανάγκες που αισθάνομαι, που πολλοί άλλοι αισθάνονται όπως κι εγώ προοδευτικά θα συγκεκριμενοποιηθούν και με την βοήθεια των συντρόφων με καλή θέληση θα καθοριστεί μια λύση και θα υποδειχθεί ένας δρόμος να ακολουθήσουμε.

Μετάφραση: Γιώργος Μαχαίρας, Tania Gori

Ιστορικός Υλισμός

Πέρασμα από το ξέρω, στο κατανοώ, στο αισθάνομαι, και αντίστροφα, από το αισθάνομαι, στο κατανοώ, στο ξέρω

Το λαϊκό στοιχείο «αισθάνεται», αλλά δεν κατανοεί πάντα ή δεν ξέρει· ο διανοούμενος «ξέρει», αλλά δεν κατανοεί πάντα και ειδικότερα δεν «αισθάνεται». Συνεπώς τα δυο άκρα είναι η σχολαστικότητα και ο φιλισταϊσμός από τη μια και το τυφλό πάθος και ο σεχταρισμός από την άλλη. Όχι πως ο σχολαστικός δεν μπορεί να είναι εμπάθης, αντίθετα μάλιστα· η παθιασμένη σχολαστικότητα είναι ακόμα πιο γελοία και επικίνδυνη απ' τον αχαλίνωτο σεχταρισμό και την πιο αχαλίνωτη δημαγωγία. Το λάθος του διανοούμενου συνίσταται στο ότι πιστεύει πως μπορεί να ξέρει χωρίς να κατανοεί και ειδικότερα χωρίς να αισθάνεται και να ενδιαφέρεται ζωηρά (όχι μόνο για το ξέρω καθεαυτό, αλλά για το αντικείμενο του ξέρω), δηλαδή πως ο διανοούμενος μπορεί να είναι τέτιος (και όχι ένας καθαρός σχολαστικός) μόνο αν διακρίνεται και αποχωρίζεται απ' το λαό - έθνος, δηλαδή καθαρός σχολαστικός) μόνο αν διακρίνεται και αποχωρίζεται απ' το λαό - έθνος, δηλαδή χωρίς αυτό το συναισθηματικό δεσμό ανάμεσα στους διανοούμενους και το λαό - έθνος. Αν απουσιάζει αυτός ο δεσμός οι σχέσεις του διανοούμενου με το λαό - έθνος είναι ή ανάγονται σε σχέσεις καθαρά τυπικού, γραφειοκρατικού χαρακτήρα· οι διανοούμενοι γίνονται μια κάστα ή ιερατείο (ο λεγόμενος οργανικός συγκεντρωτισμός).

Αν η σχέση ανάμεσα σε διανοούμενους και λαό - έθνος, ανάμεσα σε διευθύνοντες και διευθυνόμενους - ανάμεσα σε κυβερνώντες και κυβερνώμενους - δίνεται με μια οργανική συνάφεια όπου το αίσθημα - πάθος γίνεται κατανόηση και μετά ξέρω (όχι μηχανικά, αλλά

ζωντανά), μόνο τότε η σχέση είναι σχέση αντιπροσώπευσης, και επέρχεται η ανταλλαγή ατομικών στοιχείων ανάμεσα σε κυβερνώμενους και κυβερνώντες, ανάμεσα σε διευθυνόμενους και διευθύνοντες, δηλαδή πραγματοποιείται η ζωή συνόλου που μόνο αυτή είναι κοινωνική δύναμη· δημιουργείται το «ιστορικό μπλοκ».

Ο Ντε Μαν «μελετά» τα λαϊκά αισθήματα, δε συμφωνεί μ' αυτά για να τα οδηγήσει και να τα φέρει στην κάθαρση του σύγχρονου πολιτισμού: η θέση του είναι μελετητής του φολκλόρ και φοβάται συνέχεια μην του καταστρέψει ο μοντερνισμός το αντικείμενο της επιστήμης του. Απ' την άλλη, υπάρχει στο βιβλίο του η σχολαστική αντανάκλαση μιας πραγματικής απαίτησης: ότι τα λαϊκά αισθήματα γνωρίζονται και μελετιούνται έτσι όπως παρουσιάζονται αντικειμενικά και δε θεωρούνται αμελητέα και αδρανή μέσα στην ιστορική κίνηση.

Επιστήμη και σύστημα

Είναι δυνατό να γράψουμε ένα στοιχειώδες βιβλίο, ένα εγχειρίδιο, ένα «Λαϊκό δοκίμιο» μιας διδασκαλίας που είναι ακόμα στο στάδιο της συζήτησης, της πολεμικής, της επεξεργασίας; Ένα λαϊκό εγχειρίδιο δεν μπορεί να νοηθεί παρά σαν έκθεση, τυπικά δογματική, μορφικά σταθερή, επιστημονικά ήρεμη, ενός καθορισμένου ζητήματος· αυτό δεν μπορεί να είναι παρά μια εισαγωγή στην επιστημονική μελέτη, και όχι πια η έκθεση προτότυπων επιστημονικών ερευνών, προορισμένο για τους νέους ή για ένα κοινό που, από άποψη επιστημονικής πειθαρχίας, βρίσκεται στις στοιχειώδεις συνθήκες της νεανι-

Η φυλακή της Τούρι.

κής ηλικίας και γι' αυτό έχει ανάγκη άμεσα από «σιγουριές», από γνώμες που παρουσιάζονται σα φιλαλήθεις έξω από κάθε συζήτηση, τουλάχιστον τυπικά. Αν μια καθορισμένη διδασκαλία ακόμα δεν έχει φτάσει αυτή την «κλασική» φάση της ανάπτυξής της, κάθε προσπάθεια να την «κάνουμε εγχειρίδιο» πρέπει αναγκαστικά να αποτύχει, η λογική συστηματοποίησή της είναι μόνο φαινομενική και απατηλή, θα πρόκειται αντίθετα, όπως ακριβώς το «Δοκίμιο», για μια μηχανική παράθεση διασκορπισμένων στοιχείων, που αναπόφευκτα παραμένουν ασύνδετα παρά το ενωτικό επίχρισμα που δίνεται απ' τη λογοτεχνική γραφή. Γιατί τότε να μη θέσουμε το ζήτημα στους σωστούς ιστορικούς και θεωρητικούς όρους του και να ικανοποιηθούμε μ' ένα βιβλίο όπου η σειρά των βασικών προβλημάτων της διδασκαλίας να εκθέτεται μονογραφικά; Κάτι τέτοιο θα ήταν πιο σοβαρό και πιο «επιστημονικό». Αλλά πιστεύουμε απλοϊκά ότι επιστήμη απόλυτα πάει να πει «σύστημα» και γι' αυτό κατασκευάζουμε συστήματα όποια κι αν είναι, που δεν έχουν την εσωτερική και αναγκαία συνοχή του συστήματος, παρά μόνο το μηχανικό παρουσιαστικό.

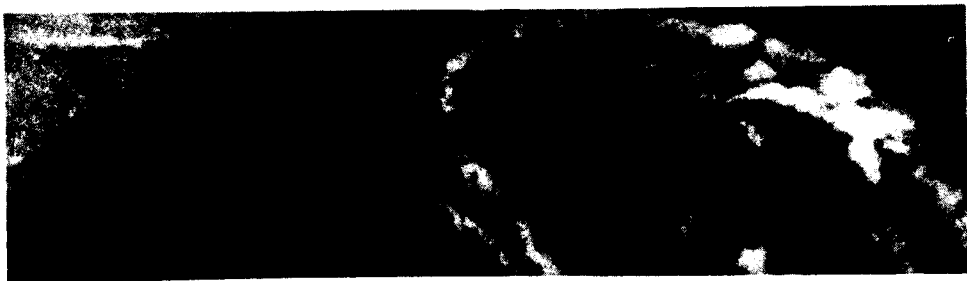
Κρίση για τις περασμένες φιλοσοφίες

Η επιτόλαιη κριτική του υποκειμενισμού στο «Λαϊκό δοκίμιο» εισέρχεται σ' ένα πιο γενικό ζήτημα, που είναι η στάση του απέναντι στις περασμένες φιλοσοφίες και τους παλιούς φιλόσοφους. Να κρίνουμε ολόκληρο το φιλοσοφικό παρελθόν σαν παραφορά και τρέλα δεν είναι μόνο λάθος αντιιστορικισμού, επειδή περιέχει την αναχρονιστική αξίωση πως έπρεπε να σκέφτονται στο παρελθόν όπως σήμερα, αλλά είναι αληθινό και ιδιαίτερο πως κατάλοιπο μεταφυσικής γιατί υποθέτει μια στέρηση δογματική σκέψη σ' όλες τις εποχές και σ' όλες τις χώρες, που με μέτρο αυτή κρίνουμε ολόκληρο το παρελθόν. Ο μεθοδολογικός αντιιστορικισμός δεν είναι παρά μεταφυσική. Το ότι έχουν ξεπεραστεί τα φιλοσοφικά συστήματα δεν αποκλείει ότι είχαν επικρατήσει ιστορικά και ότι είχαν αναπτύξει μια αναγκαία λειτουργία: η πτώση τους πρέπει να αντιμετωπιστεί με βάση τη συνολική ιστορική ανάπτυξη και την πραγματική διαλεκτική· ότι αυτά ήταν άξια να πέσουν δεν είναι ζήτημα ηθικής κρίσης ή υγείας της σκέψης, διατυπωμένης «αντικειμενικά», αλλά μια ιστορικό - διαλεκτική κρίση. Μπορούμε να συγκρίνουμε την παρουσίαση που έκανε ο Ένγκελς στη χεγγελιανή πρόταση που λέει: «αυτό που είναι λογικό είναι πραγματικό, και το πραγματικό είναι λογικό», πρόταση που θα ισχύει ακόμα και για το παρελθόν.

Στο «Δοκίμιο» το παρελθόν κρίνεται σαν «παράλογο» και «τερατώδες» και η ιστορία της φιλοσοφίας γίνεται μια ιστορική πραγματεία τερατολογιών, επειδή ξεκινάει από μια άποψη μεταφυσική. (Αντίθετα το «Μανιφέστο» περιέχει τα καλύτερα εγκώμια για τον κόσμο που πέθανε). Αν αυτός ο τρόπος να κρίνουμε το παρελθόν είναι θεωρητικό λάθος, είναι και παρέκκλιση απ' τη φιλοσοφία της πράξης· μπορεί να έχει κάποια μορφωτική σημασία, θα είναι εμψυχωτής ενεργειών; Δε φαίνεται, γιατί το ζήτημα θα αναγόταν στο συμπέρασμα ότι είναι κάτι μόνο επειδή γεννήθηκε σήμερα αντί σε κάποιον απ' τους περασμένους αιώνες. Αλλά σε κάθε εποχή υπήρξε παρελθόν και παρόν και το να είναι κάτι «σύγχρονο» είναι ωραίος τίτλος μόνο στ' αστεία.¹

Μετάφραση: Τίτος Μυλωνόπουλος

1. Διηγούνται το ανέκδοτο ενός γάλλου χαζομπουρζουά που στην κάρτα του είχε τυπώσει ακριβώς «σύγχρονος»: πίστευε πως ήταν ένα τίποτα και ένα πρωί ανακάλυψε πως ήταν κάτι, ακριβώς ένας «σύγχρονος».

Οι Διανοούμενοι

Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της ιταλικής φιλολογίας

Βλέπε το δοκίμιο του Αγκούστο Ροστάνι για την «Αυτονομία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας», που δημοσιεύτηκε σε τέσσερις συνέχειες στη «Φιλολογική Ιταλία» της 21.5.1933 κ.ε. Κατά τον Ροστάνι η λατινική φιλολογία προβάλλει στην αρχή των καρχηδονιακών πολέμων σαν αιτία κι αποτέλεσμα της ενοποίησης της Ιταλίας, σαν ουσιώδους εθνική έκφραση, «με το ένστιχτο της προόδου και της κατάκτησής και με την παρότρυνση των πιο υψηλών και ρωμαλέων ιδανικών». Αντίληψη αντιιστορική, γιατί δε μπορούμε να μιλάμε σ' εκείνη την εποχή για «εθνικό» φαινόμενο, αλλά μόνο για το «ρωμαϊσμό» που ενοποιεί νομικά την Ιταλία (και πάλι μιαν Ιταλία που δεν ανταποκρίνεται σ' ό,τι σήμερα θεωρούμε για Ιταλία, αφού δεν περιλαμβάνει την Άνω Ιταλία, που σήμερα έχει όχι μικρή σημασία για την έννοια της Ιταλίας). Ότι ο Ροστάνι έχει δίκιο να μιλά για «αυτονομία» της λατινικής φιλολογίας, δηλαδή να υποστηρίζει ότι αυτή είναι αυτόνομη από την ελληνική φιλολογία, μπορούμε να το δεχτούμε – αλλά στην πραγματικότητα υπήρχε περισσότερη «εθνικότητα» στον ελληνικό κόσμο παρά στο ρωμαϊκό - ιταλικό. Άλλωστε, ακόμη κι αν δεχτούμε ότι με τους πρώτους καρχηδονιανούς πολέμους κάτι αλλάζει στις σχέσεις Ρώμης και Ιταλίας, ότι δηλαδή δημιουργήθηκε μεγαλύτερη ενότητα, κι εδαφική επίσης, αυτό δεν αναιρεί το ότι αυτή η περίοδος ήταν τόσο σύντομη και ότι είχε ανεπαρκή φιλολογική ανάπτυξη. Η λατινική φιλολογία ανθίζει μετά τον Καίσαρα, με την Αυτοκρατορία, ιδίως όταν ο ρόλος της Ιταλίας έγινε κοσμοπολίτικος, δηλαδή όταν πια δεν μπαίνει το πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στη Ρώμη και στην Ιταλία, αλλά το πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στη Ρώμη - Ιταλία και στην Αυτοκρατορία. Δεν μπορούμε να μιλάμε για το εθνικό πρόβλημα χωρίς να μιλάμε για το εδαφικό: σε καμιά απ' αυτές τις περιόδους το εδαφικό στοιχείο δεν έχει μια σημασία που να μην είναι αποκλειστικά νομικό - στρατιωτική, δηλαδή «κρατική» με τη διοικητική έννοια, χωρίς ηθικό - συναισθηματικό περιεχόμενο.

Έτσι η έρευνα για την ιστορική διαμόρφωση των ιταλών διανοουμένων μας οδηγεί ν' ανατρέξουμε ως τους χρόνους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όταν η Ιταλία, ένεκα που είχε στο έδαφός της τη Ρώμη, έγινε το θερμοκήπιο των καλλιεργημένων τάξεων όλων των

αυτοκρατορικών εδαφών. Η προσωπική διοίκηση γίνεται ολοένα και περισσότερο αυτοκρατορική κι ολοένα και λιγότερο λατινική, δηλαδή γίνεται κοσμοπολίτικη. Ακόμη κι οι αυτοκράτορες δεν είναι λατίνοι κλπ. Υπάρχει λοιπόν μια ενιαία γραμμή στην ανάπτυξη των ιταλικών (που εργάζονται στο ιταλικό έδαφος) τάξεων των διανοουμένων, αλλά αυτή η γραμμή ανάπτυξης είναι κάτι ολότελα διαφορετικό από «εθνική». Αυτό το γεγονός οδηγεί σε μια εσωτερική ανισομέρεια στη σύνθεση του πληθυσμού που ζει στην Ιταλία κλπ. Το πρόβλημα λοιπόν του τι είναι οι διανοούμενοι μπορεί να φανερωθεί σ' ολόκληρη την πολυπλοκότητά του δια μέσου αυτής της έρευνας.

Η πατρίδα του Χριστόφορου Κολόμβου

Μια από τις εκδηλώσεις του ιδιόρρυθμου ιταλικού σωβινισμού βρίσκεται στη φιλολογία εκείνη που διεκδικεί τις εφευρέσεις και τις επιστημονικές ανακαλύψεις. Μιλώ για το «πνεύμα» με το οποίο γίνονται αυτές οι διεκδικήσεις κι όχι για το φαινόμενο καθεαυτό: Δεν πρόκειται τελικά για μια συμβολή στην ιστορία της τεχνικής και της επιστήμης αλλά για δημοσιογραφικά «κομμάτια» με σωβινιστικό χρώμα. Σκέφτομαι ότι πολλές απ' αυτές τις διεκδικήσεις είναι... παραπληρώσεις, με την έννοια ότι δεν αρκεί να έχουν μια βάση, αλλά πρέπει να ξέρουμε να θγάλουμε απ' αυτές όλες τις πραχτικές συνέπειες κι εφαρμογές. Διαφορετικά θα φτάσουμε στο συμπέρασμα ότι δεν ανακαλύφτηκε ποτέ τίποτα, γιατί.... οι κινέζοι τα γνώριζαν όλα από πιο πριν. Για πολλές εφευρέσεις αυτοί οι ειδικοί της εθνικής δόξας (όπως ο Σαρβονιάν ντι Μπρατζά) δεν καταλαβαίνουν πως θάβρουν τελικά την Ιταλία στο ρόλο της Κίνας. Πάνω σ' αυτό το θέμα μπορούμε να αναφέρουμε όλη τη φιλολογία σχετικά με την πατρίδα του Χριστόφορου Κολόμβου. Σε μένα δίνει την εντύπωση πως πρόκειται για φιλολογία ολότελα άχρηστη και παραπληρώσια. Το πρόβλημα θάπρεπε να τεθεί έτσι: γιατί κανένα ιταλικό κράτος δε βοήθησε το Χριστόφορο Κολόμβο ή γιατί ο Κολόμβος δεν απευθύνθηκε σε κανένα ιταλικό κράτος; Πού βρίσκεται λοιπόν ο «εθνικός» παράγοντας στην ανακάλυψη της Αμερικής; Η γέννηση του Χριστόφορου Κολόμβου σ' ένα κάποιο σημείο της Ευρώπης κι όχι σ' ένα άλλο έχει επεισοδιακό χαρακτήρα και συμπτωματική αξία μάλλον, αφού αυτός ο ίδιος δεν ένιωθε κανένα δεσμό με κάποιο από τα ιταλικά κράτη. Το πρόβλημα, κατά τη γνώμη μου, θάπρεπε να οριστεί ιστορικά, ξεκαθαρίζοντας ότι η Ιταλία είχε για πολλούς αιώνες μια διεθνή - ευρωπαϊκή λειτουργία. Οι ιταλοί διανοούμενοι και ειδικοί ήσαν κοσμοπολίτες κι όχι ιταλοί, όχι εθνικοί. Πολιτικοί, αξιωματικοί, ναύαρχοι, επιστήμονες και θαλασσοπόροι ιταλοί δεν έχουν χαρακτήρα εθνικό αλλά κοσμοπολίτικο. Δεν καταλαβαίνω γιατί αυτό πρέπει να μειώσει το μεγαλείο τους ή να μειώσει την ιταλική ιστορία, που υπήρξε αυτό που υπήρξε κι όχι αυτό που θέλει η φαντασία των ποιητών ή η ρητορική των ρητόρων. Το να έχει μιαν ευρωπαϊκή λειτουργία, να το χαρακτηριστικό του ιταλικού «δαμονίου» από το 1400 μέχρι τη γαλλική Επανάσταση.

Μετάφραση: Θάνος Παπαδόπουλος

Η Οργάνωση της Κουλτούρας

Ερασιτεχνισμός και πειθαρχία

(Για την) αναγκαιότητα μιας σοβαρής και ρωμαλέας εσωτερικής κριτικής, χωρίς συμβατικότητες και ημίμετρα. Υπάρχει μια τάση του ιστορικού υλισμού που ευνοεί και δυναμώνει όλες τις κακές παραδόσεις της μέσης ιταλικής κουλτούρας και που μοιάζει να στέργει μερικές εκδηλώσεις του ιταλικού χαρακτήρα: τον αυτοσχεδιασμό, τον «ταλεντισμό», τη μοιρολατρική νωθρότητα, τον ανόητο ερασιτεχνισμό, την απουσία πνευματικής πειθαρχίας, την ανευθυνότητα και την ηθική και πνευματική απιστία. Ο ιστορικός υλισμός αφανίζει μian ολόκληρη σειρά προλήψεων και συμβατικοτήτων, λαθεμένων καθηκόντων και υποκριτικών υποχρεώσεων: αλλά δεν δικαιολογείται, γι' αυτό, να πέσουμε στο σχετικισμό και στο σνομπίστικο κυνισμό. Το ίδιο αποτέλεσμα είχαμε και με το Μακιαβελισμό, εξαιτίας μια αυθαίρετης επέκτασης και σύγχισης ανάμεσα στην πολιτική «ηθική» και στην ιδιωτική «ηθική» – δηλαδή ανάμεσα στην Πολιτική και στην Ηθική – σύγχιση που κάθε άλλο θέβαια παρά υπήρχε στο Μακιαβέλι, αφού μάλιστα το μεγαλείο του Μακιαβέλι θρίσκεται στο ότι έχει διακρίνει την Πολιτική από την Ηθική.

Δεν μπορεί να υπάρξει μόνιμη ένωση ανθρώπων, που να έχει την ικανότητα να αναπτυχτεί, αν δεν στηρίζεται σε ορισμένες αρχές «Ηθικής» που η ίδια η ένωση να θέτει στα μέλη της, αν πάρουμε υπόψη μας την εσωτερική συνοχή και την ομοιογένεια που της χρειάζονται για να φτάσει στο σκοπό της. Γι' αυτό το λόγο οι αρχές αυτές δεν στερούνται καθολικού χαρακτήρα. Πράγμα που θα συνέβαινε αν η ένωση είχε σκοπό τον εαυτό της, ήταν δηλαδή μια αίρεση ή μια εγκληματική οργάνωση (μόνο σ' αυτή την περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι η πολιτική και η Ηθική συγχέονται, επειδή ακριβώς το «μερικό» έχει αναχθεί σε «καθολικό»). Μια κανονική, όμως, οργάνωση θεωρεί τον εαυτό της σα μια *ελίτ*, μια πρωτοπορία δηλαδή θεωρεί τον εαυτό της δεμένο μ' εκατομμύρια νήματα με ένα ορισμένο κοινωνικό σχηματισμό και δια μέσου αυτού με όλη την ανθρωπότητα. Ωστόσο αυτή η οργάνωση δεν παίρνεται σαν κάτι το οριστικό και άκαμπτο, αλλά σαν κάτι που τείνει να διευρυνθεί ολότελα σε κοινωνικό σχηματισμό, που επίσης κι αυτός θεωρείται σαν κάτι που τείνει να ενώσει όλη την ανθρωπότητα. Όλες αυτές οι αναλογίες δίνουν

καθολικό χαρακτήρα πιθανότατα στην ηθική της ομάδας, που πρέπει να την αντιλαμβανόμαστε σαν ικανή να γίνει πρότυπο συμπεριφοράς για όλη την ανθρωπότητα. Η πολιτική θεωρείται σα μια διαδικασία που βγάζει στην ηθική, δηλαδή σαν κάτι που τείνει να οδηγήσει σε μια μορφή συμβίωσης, όπου η πολιτική και κατά συνέπεια και η ηθική να ξεπεραστούν και οι δυο. Απ' αυτή την ιστορικιστική άποψη μπορεί μόνο να εξηγηθεί το άγχος πολλών ανθρώπων για την αντίθεση ανάμεσα στην ιδιωτική ηθική και στη δημόσια - πολιτική ηθική: αυτή είναι μια ασυνείδητη και συναισθηματικά μη κριτική αντανάκλαση των αντιφάσεων της τωρινής κοινωνίας, δηλαδή της έλλειψης ισότητας των ηθικών υποκειμένων.

Αλλά δεν μπορούμε να μιλάμε για ελίτ - αριστοκρατία και πρωτοπορία σα μια συγκεκριμένη κι ασαφή συλλογικότητα, στην οποία, χάρη σ' ένα μυστηριώδες άγιο πνεύμα ή μια άλλη μυστηριώδη και μεταφυσική άγνωστη θεότητα, εισάγεται το χάρισμα της ευφυΐας, της ικανότητας, της μόρφωσης, της τεχνικής προετοιμασίας κ.λ.π. - αν και αυτός είναι ο συνηθισμένος τρόπος να αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα. Είναι μια αντανάκλαση με λίγα λόγια εκείνου που συνέβαινε σε εθνική κλίμακα, όταν το κράτος το αντιλαμβάνονταν σα μια αφηρημένη έννοια της συλλογικότητας των πολιτών, σαν ένα αιώνιο πατέρα που σκεφτότανε για όλους, φρόντιζε για όλους κ.λ.π. από εδώ πηγάζει και η απουσία μιας πραγματικής δημοκρατίας, μιας πραγματικής συλλογικής θέλησης και, κατά συνέπεια, η αναγκαιότητα ενός δεσποτισμού, περισσότερο ή λιγότερο *μασκαρεμένου* από τη γραφειοκρατία, σ' αυτή την παθητικότητα των ατόμων. Τη *συλλογικότητα* πρέπει να την αντιλαμβανόμαστε σαν προϊόν μιας επεξεργασίας της συλλογικής θέλησης και σκέψης, που παράγεται δια μέσου της συγκεκριμένης ατομικής προσπάθειας, και όχι χάρη σε μια αναπόφευκτη διαδικασία που είναι ξένη στα άτομα: κατά συνέπεια υπάρχει υποχρέωση για την εσωτερική πειθαρχία και όχι μονάχα για την εξωτερική και μηχανική. Αν λοιπόν είναι αναγκαίο να υπάρξουν πολεμικές κι αποσχίσεις, δεν πρέπει να φοβόμαστε να τις αντιμετωπίσουμε και να τις περάσουμε: αυτές είναι αναπόφευκτες σε τέτοιες διαδικασίες και το να τις αποφεύγεις σημαίνει να τις αφήνεις, μονάχα, ωστόσο να γίνουν ολότελα επικίνδυνες ή απόλυτα καταστροφικές, κ.λ.π.

Μετάφραση: Θάνος Παπαδόπουλος

Γράμματα από τη Φυλακή

1

Φυλακές Μιλάνου, 19 Φλεβάρη 1927

Πολυαγαπημένη μου Τάνια

Εδώ και σαράντα μέρες δεν παίρνω πια νέα σου και δε μπορώ να το εξηγήσω. Καθώς σου 'γραφα την περασμένη βδομάδα, φεύγοντας από την Ούστικα, το караβάκι δεν ερχόταν πια τις τελευταίες δέκα μέρες. Με το караβάκι που με πήγε στο Παλέρμο, θα 'πρεπε

να φτάσουν στην Ούστικα τουλάχιστον δυο γράμματά σου που θα μου τα έστελναν από κει στο Μιλάνο. Αλλά ανάμεσα στην αλληλογραφία που έλαβα μέσω του νησιού, δε βρήκα τίποτα δικό σου. Πολυαγαπημένη, αν αυτό οφείλεται σε σένα κι όχι σε κάποιο διοικητικό μπλέξιμο (πράγμα που είναι δυνατό και πιθανό), θα 'πρεπε να μη με κάνεις να δοκιμάσω τόση αγωνία για τόσο πολύ καιρό. Καθώς είμαι απομονωμένος, κάθε απρόοπτο ατύχημα και κάθε διακοπή στις συνήθειες με γεμίζουν από βασανιστικές έγνοιες: τα τελευταία σου γράμματα που έλαβα στην Ούστικα ήταν λίγο ανήσυχα. Τι είναι αυτή η ανησυχία για την υγεία μου που καταλήγει να σου κάνει κακό; Σε διαβεβαιώνω πως είμαι πάντα μια χαρά και ότι έχω μέσα μου φυσική αντοχή που δεν εξαντλείται εύκολα παρ' όλο το αδύνατο παρουσιαστικό μου. Πιστεύεις ότι δεν παίζει κανένα ρόλο που έκανα πάντα ζωή εγκρατή και αυστηρή; Τώρα βλέπω τι σημαίνει να μην έχεις ποτέ αρρωστήσει θαρειά, να μην έχεις τραυματίσει ποτέ τον οργανισμό σου. Μπορεί να κουράζομαι στο τέλος φοβερά, είν' αλήθεια. Μα λίγη ξεκούραση και τροφή με ξαναφέρνουν γρήγορα στην κανονική μου κατάσταση.

Τέλος πάντων, δεν ξέρω τι θα 'πρεπε να σου γράψω για να 'σαι ήσυχη και ατάραχη. Θέλεις να με κάνεις να φτάσω στις φοβέρες; το ξέρεις, θα μπορούσα να μη σου γράφω πια και να σε κάνω να δοκιμάσεις κι εσύ τι θα πει να μην έχεις νέα.

Σε φαντάζομαι σοβαρή και σκυθρωπή, χωρίς ούτε ένα φευγαλέο χαμόγελο. Θα 'θελα να προσπαθήσω να σε ξεκατσουφιάσω. Θέλω, ας πούμε, σα διάλειμμα στην περιγραφή του ταξιδιού μου σ' αυτόν τον τόσο μεγάλο και τόσο φοβερό κόσμο, να σου πω κάτι πολύ διασκεδαστικό σχετικά με τη δημοτικότητά μου. Δεν είμαι γνωστός, έξω από έναν κύκλο αρκετά στενό. Τ' όνομά μου παραμορφώθηκε με χίλιους απίθανους τρόπους: Γκραμάσι, Γκρανούσι, Γκραμίσι, Γκραμέσι, ακόμα και Γκραμάσου, με τις πιο παράξενες παραλλαγές όλων αυτών. Στο Παλέρμο, καθώς περιμέναμε τον έλεγχο των αποσκευών, συνάντησα σε μιαν αποθήκη μια ομάδα εργατών από το Τουρίνο που τους πήγαιναν για την εξορία. Ανάμεσά τους ήταν ένας φοβερός τύπος αναρχικού υπερατομιστή, γνωστός με μόνο το όνομα Ούνικος, που αρνιέται να κάνει γνωστή την ταυτότητά του σ' οποιονδήποτε και προπαντός στην αστυνομία και στις αρχές γενικά: «-Είμαι ο Ούνικος και τέρμα...», αυτή

είναι η απάντησή του. Στην ομάδα που περίμενε, ο Ούνικος αναγνώρισε ανάμεσα στους ποινικούς έναν άλλο τύπο, ένα Σικελό (ο Ούνικος πρέπει να είναι Ναπολιτάνος ή ακόμα πιο νότιος) που είχε συλληφθεί για κάπως μπερδεμένους λόγους πολιτικούς και ποινικούς μαζί. Περάσαμε λοιπόν στις συστάσεις. Ο Ούνικος με παρουσίασε. Ο άλλος με κοίταξε καλά καλά κ' ύστερα ρώτησε: «Γκράμσι Αντόνιο;», «– Ναι, Αντόνιο» απάντησα.

«– Δεν είναι δυνατό, γιατί ο Αντόνιο Γκράμσι είναι γίγαντας κι όχι τόσο κοντός». Δεν είπε άλλη κουβέντα, αποτραβήχτηκε σε μια γωνιά του δωματίου, κάθησε στη θούτα κ' έμεινε εκεί ώρα πολλή, όπως ο Μάριος πάνω στα ερείπια της Καρχηδόνας, να συλλογιέται τις χαμένες αυταπάτες. Όσην ώρα μείναμε μαζί στον ίδιο θάλαμο, απόφυγε προσεχτικά να μου μιλήσει και δεν ανταπόδωσε τα χαιρετίσματά μου όταν χωριστήκαμε.

Κάτι παρόμοιο μου συνέβηκε αργότερα, αλλά αυτό μου φάνηκε πιο ενδιαφέρον, πιο περίπλοκο. Είμασταν έτοιμοι για αναχώρηση, οι καραμπινιέροι της συνοδείας μας είχανε κιόλας αλυσοδέσει. Ήμουνα δεμένος μ' έναν τρόπο καινούργιο και πολύ δυσάρεστο: οι χειροπέδες εμπόδιζαν το συνηθισμένο παίξιμο των καρπών και το κόκαλο κάτω από το σίδερο πιεζόταν έτσι που πονούσε. Μπήκε ο επικεφαλής της συνοδείας, ένας πανύψηλος νωματάρχης, που, καθώς γινόταν το προσκλητήριο, σταμάτησε στ' όνομά μου και με ρώτησε αν ήμουνα τίποτε συγγενής του «περίφημου βουλευτή Γκράμσι». Απάντησα ότι ο βουλευτής Γκράμσι είμαι εγώ και τότε με κοίταξε με συμπάθεια, μουρμουρίζοντας δεν ξέρω τι. Σ' όλες τις στάσεις του άκουγα να μιλάει για μένα, αποκαλώντας με πάντα περιφρονημένο βουλευτή, στον κόσμο που μαζευόταν γύρω από το θαγόνι-κελί (οφείλω να προσθέσω ότι είπα και μου έβαλαν τις χειροπέδες με τρόπο πιο υποφερτό) μιλούσε τόσο για μένα που, με το σημερινό πολιτικό κλίμα τέλος πάντων, δε θα 'ταν απίθανο να μου 'ρχόταν καμιά μπαστουνιά κατακέφαλα από κανέναν έξαλλο. Σε μια στιγμή, ο νωματάρχης που ταξίδευε σ' άλλο θαγόνι, πέρασε στο δικό μου κ' έπιασε την κουβέντα. Ήταν ένας τύπος εξαιρετικά ενδιαφέρον και παράξενος, όλο «μεταφυσικές ανάγκες», καθώς έλεγε ο Σοπενάουερ, αλλά που κατόρθωνε να τις ικανοποιεί με τον πιο αλλόκοτο και απίθανο τρόπο που μπορείς να φανταστείς. Μου είπε ότι φανταζόταν πάντα την αφεντιά μου «κυκλώπεια» και ότι είχε δοκιμάσει πάνω σ' αυτό μεγάλη απογοήτευση. Διάβαζε εκείνο τον καιρό ένα έργο του Μ. Μαριάνι, *Η ισορροπία των εγωισμών*, κ' είχε τελειώσει μόλις το βιβλίο κάποιου Παλ Ζιλλ, μια ανασκευή του μαρξισμού. Απόφυγα να του πω ότι ο Ζιλλ ήταν ένας γάλλος αναρχικός χωρίς καμιά επιστημονική ή άλλη ικανότητα. Μου άρεσε να τον ακούω να μιλάει με μεγάλο ενθουσιασμό για ένα σωρό ιδέες και έννοιες άσχετες και ασύνδετες, όπως μιλάει ένας άνθρωπος αυτοδίδαχτος, έξυπνος, αλλά χωρίς πνευματική πειθαρχία και μέθοδο. Σε κάποια στιγμή άρχισε να με προσαγορεύει «μαιτρ». Διασκέδασα όσο δεν παίρνει, καθώς καταλαβαίνεις. Έτσι πήρα μια ιδέα για τη δημοτικότητά μου. Πώς σου φαίνεται;

Πλησιάζω στο τέλος της κόλλας. Θα 'θελα να σου περιγράψω καταλεπτώς τη ζωή μου. Θα το κάνω στα πεταχτά. Σηκώνομαι το πρωί στις εξήμισι, μισή ώρα πριν από το γερετήριο. Κάνω έναν πολύ ζεστό καφέ (εδώ στο Μιλάνο επιτρέπεται για καύσιμο το «μέτα», πολύ θολικό και χρήσιμο), σκουπίζω το κελί μου και κάνω την τουαλέττα μου. Στις εφτάμισι παίρνω μισή λίτρα γάλα ζεστό ακόμα και το πίνω αμέσως. Στις οχτώ θγαίνω για ένα δώρο περίπατο. Έχω μαζί μου ένα βιβλίο, περπατάω, διαβάζω καπνίζω μερικά τσιγάρα. Το μεσημέρι παίρνω το φαγητό μου απ' έξω, το ίδιο και το βράδυ το δείπνο μου. Δεν καταφέρνω να το τρώω όλο, αν και τρώω περισσότερο παρά στη Ρώμη. Στις εφτά το βράδυ, πλαγιάζω και διαβάζω ως τις έντεκα περίπου. Παίρνω πέντε καθημερινές εφημερίδες την ημέρα: *Κορριέρε*, *Στάμπα*, *Πόπολο ντ' Ιτάλια*, *Τζιορνάλε ντ' Ιτάλια*, *Σέκολο*. Έχω γραφτεί με διπλή συνδρομή στη βιβλιοθήκη και δικαιούμαι να παίρνω οχτώ βιβλία τη βδομάδα. Αγοράζω ακόμα μερικά περιοδικά και το *Ιλ Σόλε*, οικονομικο-χρηματιστηριακή

εφημερίδα του Μιλάνου. Έτσι, διαβάζω πάντα. Διαβασα κιόλας τα *Ταξίδια του Νάνσεν* κι άλλα βιβλία, θα σου μιλήσω γι' αυτά άλλη φορά. Δεν ένιωσα την παραμικρή αδιαθεσία, εξόν από το κρύο των πρώτων ημερών. Γράψε μου, πολυαγαπημένη, και στέλνε μου νέα της Τζούλιας, του Ντέλιο, του Τζουλιάνο, της Τζένιας και όλων των άλλων και δικά σου νέα, δικά σου. Σε φιλώ.

Αντόνιο

2

Φυλακές του Τούρι, 20 Μαΐου 1929

Αγαπημένε Ντέλιο

Έμαθα ότι πηγαίνεις στο σχολείο, ότι είσαι ψηλός ένα μέτρο και 8 εκατοστά κι ότι ζυγίζεις δεκαοχτώ κιλά. Είσαι λοιπόν κιόλας πολύ μεγάλος και σκέφτομαι ότι σε λίγο καιρό θα μου γράφεις γράμματα. Μέχρι τότε κι από τώρα, μπορείς να γράφεις γράμματα στη μαμά, υπαγορεύοντας, όπως έκανες με μένα στη Ρώμη για τη γιαγιά σου. Έτσι θα μπορέσεις να μου πεις εάν στο σχολείο σ' αρέσουν τ' άλλα παιδιά, αυτά που μαθαίνεις και

τα παιχνίδια που προτιμάς. Ξέρω ότι φτιάχνεις αεροπλάνα και τραίνα κι ότι έτσι συμμετέχεις ενεργητικά στην εκβιομηχάνιση της χώρας, αλλά τα αεροπλάνα σου πετούν πραγματικά και τα τραίνα σου τρέχουν; Εάν ήμουν μαζί σου θα έβαζα ένα τσιγάρο στην καμινάδα της μηχανής και θα βλέπαμε έτσι λίγο καπνό. Θα έπρεπε επίσης να μου γράψεις κάτι για τον Τζουλιάνο. Τι νομίζεις; Σε βοηθάει στη δουλειά σου; Είναι κι αυτός ένας κατασκευαστής ή είναι ακόμη πολύ μικρός για ν' αξίζει αυτό τον τίτλο; Γενικά, θα ήθελα να ξέρω ένα σωρό πράγματα κι αφού είσαι τόσο μεγάλος και, όπως μου είπαν, σ' αρέσουνε λιγάκι τα αστεία, είμαι βέβαιος ότι θα μου γράψεις, με το χέρι της μαμάς για την ώρα, ένα μεγάλο μεγάλο γράμμα, με όλα τα νέα κι οτιδήποτε άλλο. Εγώ θα σου δίνω τα νέα ενός τριαντάφυλλου που φύτεψα και μιας σαύρας που θ' αναθρέψω. Φίλησέ μου τον Τζουλιάνο και τη μαμά και όλους και η μαμά να σε φιλήσει με τη σειρά της για μένα.

Ο μπαμπάς σου

Φαντάζομαι ότι ίσως να μην ξέρεις τις σαύρες. Είναι ένα είδος κροκόδειλου που μένει πάντα μικρός.

3

15 Δεκέμβρη 1930

Αγαπημένη μου μανούλα

Δεν μπορώ να καταλάβω τι συμβαίνει. Ο Κάρλο έχει πάνω από τρεις μήνες να μου γράψει. Την τελευταία σου κάρτα πήνε δύο μήνες που την έλαβα. Δω και κάπου ενάμιση μήνα έλαβα γράμμα της Τερεζίνας και της απάντησα χωρίς να πάρω απάντηση δική της (είναι ακριβώς 4 βδομάδες που έγραψα της Τερεζίνας). Πραγματικά δεν μπορώ να εξηγήσω αυτή τη συστηματική σιωπή: γιατί να μην διακόπτεται τουλάχιστο με κάρτες; Η Τασιάνα μου γράφει πως έλαβε γράμμα από τον Κάρλο που δικαιολογείται πως δε γράφει πιο συχνά λέγοντας ότι έχει πολλή δουλειά. Ανεπαρκής δικαιολογία, μου φαίνεται. Μπορεί να εξηγεί γιατί δε γράφει μεγάλα γράμματα, μα δεν εξηγεί την απόλυτη σιωπή, μια κάρτα γράφεται σε μια στιγμή.

Σκέφτηκα πως μπορεί ο Κάρλο να είχε μελάδες εξαιτίας μου και δε θέλει, ή δεν μπορεί να εξηγήσει την ψυχική του κατάσταση ταραχής και δισταγμού. Θα τον παρακαλούσα λοιπόν να με καθυσυχάσει, έστω βάζοντας τη Μέα να μου γράψει. Θα ήθελα επίσης να μαθαίνω πιο συχνά για την κατάσταση της υγείας σου. Συνήλθες; Αν δεν έχεις δυνάμεις να γράψεις, βάζε κανέναν άλλο να γράφει κάρτες και συ μονάχα να τις υπογράφεις, αυτό θα μου αρκεί. Αγαπημένη μου μαμά, να, έρχονται τα πέμπτα Χριστούγεννα που περνώ στερημένος την ελευθερία, και τα τέταρτα που περνώ στη φυλακή. Αλήθεια, οι συνθήκες του εξόριστου, όπως πέρασα τα Χριστούγεννα του '26 στην Ούστικα, ήταν ακόμη ένα είδος παράδεισου της προσωπικής ελευθερίας σε σύγκριση με τις συνθήκες του φυλακισμένου. Μη φανταστείς όμως πως λιγόστεψε η ψυχική μου γαλήνη. Γέρασα κατά 4 χρόνια, ασπρίσαν κάμποσο τα μαλλιά μου, μου έπεσαν τα δόντια μου, δε γελώ πια με την καρδιά μου όπως άλλοτε, νομίζω όμως πως έγινα πιο σοφός και πως έχω αποχτήσει περισσότερη πείρα ανθρώπων και πραγμάτων. Κατά τ' άλλα δεν έχασα τη χαρά της ζωής. Τα πάντα εξακολουθούν να με ενδιαφέρουν και είμαι βέβαιος πως, έστω κι αν δεν μπορώ πια να

«zaccurare sa fae arrostia», δε θα λυπόμουν ωστόσο καθόλου βλέποντας άλλους να τα τραγανίζουν. Επομένως δε γέρασα, έτσι δεν είναι; Γινόμαστε γέροι όταν αρχίζουμε να φοβόμαστε το θάνατο και όταν νιώθουμε λύπη βλέποντας τους άλλους να κάνουν εκείνο που δε μπορούμε πια να κάνουμε εμείς. Μ' αυτή την έννοια είμαι σίγουρος πως και συ δεν έχεις γεράσει, παρά την ηλικία σου. Είμαι βέβαιος πως το 'χεις απόφαση να ζήσεις πολύ, για να μπορέσεις να μας ξαναδείς όλους μαζί και για να μπορέσεις να γνωρίσεις όλα σου τα εγγόνια: όσο θέλει κανείς να ζήσει, όσο αγαπά τη ζωή και θέλει ακόμη να φτάσει κάποιο σκοπό, αντέχει σε όλες τις κακοδιαθεσίες και σε όλες τις αρρώστιες. Πρέπει όμως

να πειστεί κανείς πως χρειάζεται να οικονομά λίγο τις δυνάμεις του και να μην επιμένει να κάνει μεγάλους κόπους όπως στα πρώτα του νιάτα. Μου φαίνεται πως η Τερεζίνα στο γράμμα της κάτι λέει, λίγο πονηρά, για σένα, πως επιμένεις να κάνεις πάρα πολλές δουλειές και πως δε θέλεις να αφήσεις τα ηνία στη διεύθυνση του σπιτιού. Πρέπει, αντίθετα, να τ' αφήσεις και να ξεκουράζεσαι. Αγαπημένη μου μανούλα, σου εύχομαι καλές γιορτές και να 'σαι χαρούμενη και ήσυχη. Τις ευχές και τους χαιρετισμούς μου σ' όλους σας.

Σε φιλώ τρυφερά.

Αντόνιο

Μετάφραση: Δημήτρης Ραυτόπουλος, Φούλα Χατζιδάκη

